

VEREENIGING
TER BEOEFFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1890—1891.

Vergadering op Vrijdag, 19 December 1890, 's avonds 7½ uur
in het « Hof van Holland » te Breda.

Voorzitter: de Heer VAN ROUVEROX.

De VOORZITTER:

Mijne Heeren!

De bloeiende toestand waarin onze Vereeniging verkeert en de gunstige resultaten, die zij gedurende haar 25jarig bestaan heeft afgeworpen, hebben het Bestuur aanleiding gegeven een bewijs van hulde en waardeering te brengen aan de oprichters der Vereeniging.

Onder die oprichters bekleedt de Generaal Booms eene eerste plaats. Hij toch was de man, die, ofschoon uit den aard zijner toenmalige betrekking zich niet op den voorgrond plaatsende, bijgestaan door den te vroeg overleden Luitenant Mollinger, het initiatief daartoe nam en ten krachtigste medewerkte tot de oprichting.

Het is naar aanleiding daarvan en zonder de verdiensten der andere oprichters (1) in het minst te willen verkleinen, dat het Bestuur, met het oog op Art. 3 van het Reglement, eenparig heeft goedgevonden Generaal Booms, — die nog zoóveel

(1) Hunne namen vindt men op bl. 26 en 27 der feestrede van 6 Oct. 1890.
1890/91.

belangstelling voor de Vereeniging gevoelde, dat hij op 6 Oct. jl. haar 25jarig bestaan, in eene schitterende feestrede, aan de leden in herinnering bracht, — het eerelidmaatschap aan te bieden, dat door dien Opperofficier met welwillendheid is aanvaard.

Het Bestuur is overtuigd, dat al de leden der Vereeniging met welgevallen er van zullen kennis nemen, dat deze eereplaats nevens ons ander hooggeacht Eere lid den Generaal Knoop, zal worden ingenomen door een man als de Generaal Booms, die bij het leger zulk een cervolle herinnering heeft achtergelaten. (*Algemeene toejuichingen.*)

Verder heb ik aan de Vergadering de ontvangst mede te deelen van 2 boekwerken nl.: *Geef acht* van FRISO en *Open brief aan den Heer van Houten* door VAN TUERENHOUT, waarvoor den schenkers dank is betuigd.

Tot het balloteeren der nieuwe leden verzoek ik de HH. SCHWARTZ en MAZEL met mij het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

Na stemming blijkt dat met algemeene stemmen als leden zijn aangenomen: de HH. J. C. Palm, 1e Luit.-Kwartiermeester N. I. Leger te 's-Gravenhage; M. J. Doppenberg, 2e Luitenant der Infanterie, te Leiden; J. C. Buytendijk, Kapitein der Infanterie en J. H. Borel, 2e Luit. der Infanterie, te Maastricht en S. van Aken, Leeraar a/h Erasmiaansch Gymnasium, te Rotterdam. Voorts de heeren: W. J. C. van Bennekom, 1e Luit.-Kwartiermeester, L. J. de Rochemont, Officier van Gezondheid 1e klasse, J. Adama van Scheltema, 1e Luit. der Infanterie, C. K. J. van den Bussche, Kapitein der Infanterie, C. H. Hoedt, 2e Luit. der Infanterie, J. J. Stolk, 2e Luit. der Infanterie, A. K. F. Swart, 1e Luit. der Infanterie, J. W. Hoefman, 1e Luit. der Artillerie en H. A. Berkhout, 1e Luit. der Genie, allen in Ned.-Indië.

De VOORZITTER. Ik verleen thans het woord aan den heer L. DE VLAMING, Kapitein der Infanterie, Directeur der Militaire School te Haarlem, tot het houden zijner voordracht over:

De rol door geïmproviseerde legers in de Krijgsgeschiedenis van den laatsten tijd gespeeld.

De heer DE VLAMING :

Mijne Heeren !

Weldra zal het 18 jaren geleden zijn, dat in een vergadering onzer Vereeniging, het toenmalig bestuurslid, thans onze waardige Eere-Voorzitter, bij onverwachte afwezigheid van den spreker, in een schitterende improvisatie, zooals men zulks alleen van dezen talentvollen Opperofficier kan verwachten, de aandacht der aanwezigen vestigde op de Fransche volkswapening in het tweede gedeelte van den Fransch-Duitschen oorlog van 1870/71. In breede trekken werd de schepping dier volkswapening nagegaan en aangetoond welke diensten zij aan het zwaar geteisterde Frankrijk had bewezen. Reeds toen luidde de conclusie : «Ziedaar, zeer in het kort, wat de Fransche volkswapening heeft uitgewerkt, weinig of niets. Men kan haar als mislukt beschouwen !»

Twee jaren waren toen eerst sedert het sluiten van den vrede voorbijgegaan. Thans zijn wij twee tientallen jaren voortgeschreden ; slechts eenmaal werd weliswaar gedurende dien tijd in een meer verwijderd gedeelte van Europa, de oorlogsfakkel ontstoken, doch wij doorleefden een tijdvak van gewapenden vrede. Met koortsachtige gejaagdheid gingen de groote mogendheden ons voor, om zich tot den oorlog voor te bereiden, hun legersterkte te vermeerderen, de bewapening en uitrusting te verbeteren en met de grootst mogelijke geldelijke offers vestingwerken en forten te hervormen of aan te leggen om daarmee zoowel het aanvallend als verdedigend vermogen van het Rijk te verhoogen.

Het vraagstuk der legervorming werd in de groote Rijken ten voordeele van den persoonlijken veeljarigen dienstplicht beslist, in de kleinere, België en Nederland, bleef het nog wel een open quaestie, doch ook daar kan de beslissing niet lang uitblijven. Bij herhaling deden zich van deze plaats stemmen hooren om de nieuwe wijze van legervorming, ook voor ons land als de eenig mogelijke aan te prijzen ; meermalen werd op de gevaren gewezen, die van weifeling het gevolg zouden

kunnen zijn en zeer zeker heeft op dit gebied onze Vereeniging in elk opzicht aan haar roeping «Verspreiding van de Krijgswetenschap» beantwoord. Aan den vooravond der beslissing kwam het mij echter gewenscht voor, nog eens terug te komen op het onderwerp destijds door onzen Eere-voorzitter aan de orde gesteld; niet om daarbij tot andere gevolgtrekkingen te komen, doch om aan de behandeling eenige meerdere uitbreiding te geven en onder gebruikmaking van latere bronnen ons door de geschiedenis geboden, bij vernieuwing te wijzen op de gevaren, die aan het denkbeeld van volkswapening kunnen verbonden zijn. Ik gaf daarbij de voorkeur om te spreken van *geïmproviseerde legers*; volkswapeningen toch, lang te voren voorbereid, ingericht en georganiseerd kunnen zeer zeker belangrijke diensten bewijzen, mits over een goed leger kan worden beschikt, waarbij zij zich kunnen aansluiten. Dienen zij echter om zonder samensmelting met degelijke troepen, afzonderlijke legerafdeelingen te vormen en dus tot het improviseeren van legers, dan Mijne Heeren, zijn zij met een beroep op de ondervinding schadelijk en dikwerf noodlottig voor de zaak, die zij dienen.

Het zij mij vergund tot staving van deze grondgedachte met U in de eerste plaats aan de hand der geschiedenis een blik te slaan in de volkswapeningen van de laatste honderd jaren. Is het werkelijk waar dat de geschiedenis van het verleden een leerschool vormt voor het heden, dan vertronw ik dat het mij zal gelukken U onder verwijzing naar dat verleden te overtuigen van de waarheid, dat de vaderlandslievende grondslagen van het beginsel der volkswapening, toegepast tot het ter elfder ure improviseeren van legers, onmachtig is geweest om het *vaderland* te redden of te bevrijden.

Vangen wij aan met het tijdvak der Fransche revolutie. Ofschoon het Fransche leger vóór den 14 Juli 1789, *l'armée de ligne*, zooals men het weldra noemde, ruim 200.000 man op voet van oorlog telde en uit vrijwilligers werd gerekruteerd, kan het niet worden ontkend dat de fonten waardoor het koningschap te gronde ging, ook voor een goed deel in het leger aanwezig waren.

De revolutionaire kiemen vonden dan ook een vruchtbaar veld in de gelederen. Op 1 October 1790 ontbraken reeds 30.000 man aan het effectief en met kwalijk verholen vreugde zagen de heethoofden van dien tijd, ook de anarchie in het leger te gemoet. Dat leger was nu eenmaal niet populair en scheen aan velen nog slechts het werktuig van het despotisme: de natie zelve, zoo meende men, zou de jeugdige vrijheid veel beter beschermen, het patriotisme zou de discipline, het élan en de massa's zouden de opleiding tot den oorlog vervangen.

De eerste vrijwilligers van de republiek werden in Juni 1791 opgeroepen. Het oogenblik daartoe was buitengewoon gunstig. De staatkundige beweging had alle gemoederen ontvankelijk gemaakt voor het denkbeeld dat de burgers zelf en niet meer de geworven soldaten, de vrijheid en het vaderland zouden verdedigen. Het dragen van de wapens voor de nationale zaak werd tot een der voornaamste burgerplichten verklaard. Algemeen was dan ook de geestdrift, waarmede de oproeping der vrijwilligers werd begroet, de inschrijvingslijsten waren in korten tijd met tal van intekenaars voorzien. Intusschen verlangde de nationale vergadering in Juni 1791 niet alle weerbare mannen doch slechts van elke 20 één, en deze vrijwilligers dienden niet alleen voor de eer, doch zij ontvingen de betrekkelijk hooge soldij van vijftien sous per dag. Een deel van de vrijwilliger-bataljons organiseerde zich snel met behulp van het materiëel, dat hun door de opgeloste provinciale afdeelingen werd geboden, doch ondanks het groot aantal inschrijvers bleef de opkomst ver beneden de verwachting. Van de 169 bataljons wier vorming was gedecreteerd, trokken er slechts 60 naar de plaats hunner bestemming. Al spoedig bleek het dat de hooggeroemde republikeinsche geest niet voldoende was om legerafdeelingen te vormen, en dat men in stede daarvan, het land met teuggellooze benden had overdekt. Reeds in October 1791 bericht de generaal Lamorlière, omtrent de vrijwilligers van een zijner bataljons: «deze vlegels hebben reeds hun chefs, die hen voor het exerceren wilden laten aantreden, op de brutaalste wijze, de gehoorzaamheid opgezegd. Dringend verzochten de burgers, dat men deze troepen elders dislokeere!» En

iets verder rapporteert hij: «tevens heb ik de eer U kennis te «geven van de indiscipline, die in dit korps heerscht en u te «verzoeken mij een middel tot straffen aan de hand te doen, «krachtig genoeg om aan deze volontairs de gehoorzaamheid «en de ondergeschiktheid in te prenten, noodzakelijk voor ieder «soldaat»!

Weldra werd het kwaad algemeen, en daarmede trad al spoedig de wensch op den voorgrond om de vrijwilliger-bataljons bij het leger in te lijven, doch hiertegen kwam de republikeinsche vaderlandsliefde in verzet.

In Dec. 1791 werd dan ook in de wetgevende vergadering definitief het reglement vastgesteld voor de vorming der vrijwilliger-bataljons en daarin treft men bepalingen, die in de toekomst noodlottig werkten.

«Al de burgers,» zoo leest men, «opgenomen in de bataljons «der vrijwillige nationale garde zullen vrij zijn, om na het «einde van iederen veldtocht te vertrekken, mits zij van hun «voornemen twee maanden te voren aan hun kapitein kennis «geven, opdat in hun vervanging zal kunnen worden voor- «zien. De veldtocht wordt geacht op 1 December van elk jaar «te eindigen.»

Ondanks deze en andere gunstige bepalingen bleef de opkomst beneden het middelnatige en het is zeker de aandacht waardig, dat in den tijd toen de geestdrift door de groote omwenteling allerwege was opgewekt er bij het uitbreken van den oorlog in April 1792 van de 169 bataljons, slechts 100 aanwezig waren. «Het is pijnlijk om het u te berichten,» schrijft de Minister van Oorlog Narbonne aan de wetgevende vergadering, «dat het «leger, hetwelk volgens uwe bevelen, op oorlogssterkte moet «worden gebracht, dat dit leger, ook met het oog op de zaak «die het gaat verdedigen, een te kort van 51.000 man aan- «wijst.»

De oorlog was intusschen onder ongunstige uitzichten geopend.

Bij het Noorder-leger liepen twee der uitrukkende colonnes uiteen, toen zij tegen den vijand zouden marcheeren. De een vermoordde haar generaal. Bij het Rijn-leger ging het niet beter. Van daar schreef de generaal-adjutant Vicusseux op den 15den

Mei 1792 uit het kamp bij Neukirch aan een zijner vrienden : «Men moet den moed hebben, om het te zeggen, onze troepen «zijn niet in staat het veld te houden tegen een gedisciplineerden «en in den oorlog geharden vijand. Men moet volslagen on- «bekend zijn met de tegenwoordige oorlogvoering om een oogen- «blik te gelooven dat de moed alleen te gemoet komt in alles «wat ons ontbreekt De particuliere berichten zijn be- «droevend; zij brengen ons bewijzen van lafheid zonder voorbeeld, «en zulks na de schoonklinkende betuigingen van opofferende «vaderlandsliefde. Mij breekt het hart, wanneer ik de baldadig- «heden zie, die rondom ons worden begaan. Wilde ik daarvan «bijzonderheden verhalen, gij zoudt er uit zien dat de nationale «vergadering, die aan de grillen van een muitende menigte «toegaf en daarmede voor de insubordinatie de poorten opende, «geen vaderlandsliefde kent. Hoe gaarne wilde ik dat deze voor- «gewende patriotten zich eens bevonden te midden van deze «dronken en woedende soldaten, die een ieder, welke hen tot «de orde wil aanmanen met den dood bedreigen, de burgers «beledigen, rooven en plunderen in stede van eerbied voor de «wet te eischen; eerst dan zouden zij een anderen toon aan- «slaan.»

Ieder slechts eenigszins levensvatbaar leger in krachtige handen, zou deze schaar van vrijwilligers hebben verstrooid; zij vond echter geen vijand tegenover zich en kreeg daardoor tijd zich opvolgend te organiseren. Bovendien waren nog altijd de linie-troepen voorhanden. Naarmate intusschen de moeilijkheden aan de grenzen toenamen, vermeerderde het aantal der vrijwilligers niet, zoodat reeds den 11^{den} Juli 1792 het vaderland in gevaar moest worden verklaard en dwang noodzakelijk werd. In den eigenlijken zin kon toen niet meer van vrijwilligers worden gesproken; volgens het uitgevaardigde decreet, werden al de burgers, in staat om te dienen en reeds in de nationale garde gediend hebbende, dienstbaar gesteld en gelast de detachementen, die werden geëischt om dadelijk op te rukken, door onderlinge keuze te leveren. Men deed dus niet meer een beroep op den vrijen wil, zoodat van vrijwilligers van 1792 niet meer mag worden gesproken. Te midden van de agitatie, door het bijeen-

brengen van deze half gedwongen vrijwilligers veroorzaakt, ontbrandde de revolutie van 10 Aug.; het Koningschap viel, er was geen regeering meer, het was de Commune die te Parijs heerschte en die door schrik de vrijwilligers naar de grenzen joeg. Wat er uit deze wanorde voort kwam, is ons uit de geschiedenis bekend, de bataljons der gefedereerden, aanvankelijk naar het kamp van Soissons gezonden, om aldaar te worden georganiseerd, bestonden uit allerlei gepeupel, voor het grootste deel ongeschikt voor den velddienst. «Ik zie mij verplicht te «herhalen,» aldus rapporteert de generaal Biron, «dat de nationale «vrijwilligers dezer nieuwe lichting meer hinderlijk dan nuttig «zijn. Hun officieren bezitten geen energie en oefenen niet den «geringsten invloed uit op hun ondergeschikten. In plaats van «de tucht en de orde te onderhouden, geven zij meermalen zelf «aanleiding tot ondermijning van de discipline.» Dit gevoelen wordt door tal van andere generaals gestaafd. «Nooit,» zegt de maarschalk Duhoux, «zullen deze tuchteloze vrijwilligers de «verwachtingen der natie vervullen,» terwijl de generaal Chazot op den 10^{den} October aan Dumouriez rapporteert: «dat wanneer «de lichte cavalerie onder zijn bevelen wordt gesteld, hij ze «zoodra mogelijk in het vuur zal brengen, om te zien of ze «even goed zal kunnen vechten als moorden.» Op het vernemen dat hij door Biron's leger zal worden versterkt, roept de maarschalk Custine uit: «Zendt mij toch in Godsnaam geen vrij- «willigers, zij bezorgen mij slechts overlast enz.» Alles wijst dus op de meest ongunstige indrukken, die zich omtrent de vrijwilligers vormden, indrukken, die zich niet alleen vestigden bij de militaire autoriteiten, doch die weldra werden gedeeld door de gedeputeerden der conventie, die naar het leger werden afgezonden. De gedeputeerde Aubry, schrijft aan de conventie: «Burgers! de volkomen tuchteloosheid der vrijwilliger-bataljons «heeft ook op ons een pijnlijken indruk gemaakt. Overal ziet «men hun komst met schrik tegemoet, overal treden zij met de «meeste onbeschaamdheid op, nergens wordt het nationale «eigendom geëerbiedigd, in het kort overal worden de grootste «buitensporigheden bedreven.»

In Nancy vernielde een bataljon van het Moesel-leger bij

het binnenrukken dier stad al dadelijk het museum en de bibliotheek, een handeling, die den generaal Laborlière aanleiding gaf om onmiddellijk zijn ontslag te nemen. In zijn aanvraag zegt hij van de volontairs o. a.: «Een groot deel zijn niet meer «de kinderen der eer, doch de gezellen van misdaad en brood-«dronkenheid. Ieder uur brengt nieuwe onheilen, en indien zij «gezonden worden in andere rijken om te getuigen van de «gevoelens, die een vrij en deugdzaam volk bezielen, zal hun «gedrag slechts onze natie doen kennen, als een verzameling van «dieven en struikroovers.»

Ook de desertie nam onrustbarende proportiën aan. Bataljons van 600 man smolten tegen het einde van 1792 tot op 120 man, enkele compaguieën telden slechts 9 soldaten. Daarentegen hielden de linie-troepen zich ondanks deze kwade voorbeelden goed. «Niemand,» zegt de generaal de Beurnonville, «beklaagt «zich over de linie-troepen, de eenige die te velde bruikbaar «zijn. Helaas! vormen zij slechts een vierde gedeelte van het «leger.» En dit oordeel wint in waarde, wanneer men in het oog houdt, dat juist de Beurnonville zich in den aanvang steeds als een groot voorstander der vrijwilligers had doen kennen. Bovendien was hij een gunsteling der nationale conventie en eenmaal minister van Oorlog der Republiek.

Niet onbelangrijk is het in herinnering te brengen dat het gehalte van de vrijwilliger-bataljons nog verminderd was door de bepaling dat de conventie de plaatsvervanging onder de volontairs had toegelaten. «De rijken,» aldus schrijft een der administrateurs van het district de Moulins aan Custine, «de «rijken koopen dagelijks mannen om hunne kinderen te ver-«vangen, voornamelijk in het 2e bataljon de l'Allier, dat een «deel uitmaakt van het leger. Die vaders, wier fortuin dit niet «toelaat, pruttelen en zeggen, wij bevinden ons dus nog onder het «oude régime, omdat de rijke zich dus kan vrijmaken om in «persoon te dienen. Waar is dan de gedecreteerde gelijkheid? «Gij weet niet, generaal, hoe dit decreet de geestdrift heeft «gedood.»

Als versch gevallen sneeuw smolt het leger weg, en slechts de omstandigheid, dat men eigenlijk geen vijand tegenover zich

had, verhoedde de grootste rampen. Toen de toestand in den zomer van 1793 ernstiger werd, toen de verbondenen Mainz, Condé en Valenciennes hadden verneesterd, de grenzen in het Noorden geschonden hadden en die aan den Rijn bedreigden, moest men er op bedacht zijn om de leemten aan te vullen. Op den 14den en 16den Augustus werd de *levée en masse* gedeclareerd. Leden der conventie reisden de provinciën af, om met groote woorden gewapend, de burgers voor den strijd op te roepen. Met een beklagenswaardige zelfverblindende dacht men twaalf legerkorpsen te kunnen vormen uit de menigte, die ongetwijfeld van alle zijden zou toestroomen. «Beambten en «republikeinen,» aldus riepen de afgevaardigden Lacoste en Guyardin in het gebied van Rijn en Moesel, de gemeentenaren toe: «verlaat onmiddellijk uwe posten, begeeft u naar de gemeenten en spoort het volk tot de verdediging der vrijheid aan. Zegt den lieden, dat wanneer zij geen wapens hebben, «zij zich met het een of ander werktuig wapenen en zich voor «de eerste 12 tot 14 dagen van levensmiddelen voorzien. Overal «moet de trom worden geroerd en de stormklok worden geluid. «Dit zal den vijand met schrik vervullen en hem zijn laatste «uur aankondigen. Op alle wegen moeten dan de colonnes der «vrijheid voorwaartsgaan.»

En welke waren nu de gevolgen van deze bombastische wijze van volkswapening? Van een Rijnleger dat een sterkte zou hebben van 150 tot 200.000 gewapende burgers, waren in waarheid slechts 14.000 strijdbare mannen aanwezig, van de *levée en masse*, die het leger met 120.000 geestdriftige strijders zou vermeerderen, kwamen er in werkelijkheid slechts 8—9000 man op, die zich weldra tot slechts 2000 reduceerden. Bovendien strekte blijkbaar de vermeerdering in getalsterkte nog tot vermindering van het gehalte. Belangrijk zijn het groot aantal voorbeelden ons daarvan geboden. In een aan den Minister van Oorlog Bouchotte ingediend rapport, lezen wij o. a. «Onder «meer neem ik waar, dat de vrijwilliger-bataljons zich doen «volgen door 20 tot 22 karren, zoodra zij in beweging worden «gesteld en dat deze voertuigen zoodanig zijn opgevuld met «vrouwen, wiegen en kinderen dat er geen plaats overblijft

«voor de zieken of voor de militaire voertuigen.» Terzelfder tijd schrijft Carnot aan de conventie: «Wij weten niet wat men «aan het Departement van Oorlog uitvoert; onze volontairs «zijn altijd naakt. Men moet bekennen dat het een ware afgrond «is, nauwelijks heeft een soldaat schoenen, of hij gaat ze ver- «koopen, er zijn er die zelfs hun kleeren en hun geweren «verkoopen, hun kruit verbranden en hun medeburgers belee- «digen.» Van de officieren sprekende zegt eindelijk de commis- saris Celliez tot den Minister. «Wat vooral het misnoegen tegen «hen vermeerderd, is het groot aantal vrouwen, die zich bij «het leger bevinden, en die als mannen verkleed, hetzij als «soldaten, hetzij op andere wijze volgen.»

Meer en meer naderen wij het type van de zich noemende algemeene volkswapening, doch te gelijker tijd vestigt zich, naar ik vertrouw ook de overtuiging, dat de voorstanders daarvan, althans hier een parodie op hun ideaal aantreffen. In stede van kracht, teekent alles de ontbinding.

Losbandigheid en desertie wisselen elkaar af. «De desertie «neemt op schrikbarende wijze toe,» aldus rapporteert de commandant Bailleul aan een der bij het Noorder-leger aanwezige volksrepresentanten: «wanneer gij daartegen niet «krachtig reageert, dan zullen wij slechts in de herinnering «leven, dat deze bataljons eenmaal aan onze noordelijke gren- «zen hebben gestaan.» Weldra werd het een voorliefde om zich als vrijwilliger te laten aanwerven, geld en uitrusting te nemen, om daarna zoo spoedig mogelijk te deserteeren. In de Vendée gingen geheele bataljons met de officieren aan het hoofd naar huis, onmogelijk was het onder deze omstandigheden aan discipline te denken.

Bekend is dan ook de anecdote van den kapitein der volon- tairs, die zijn betrekking nederlegt en soldaat werd; toen zijn soldaten hem verzochten hun chef te blijven, antwoordde hij kort en bondig, «ik wil ook eens iets te commandeeren hebben.»

Op de levée en masse, die in geen enkel opzicht de ge- wenschte uitkomsten leverde en nog altijd den vrijen wil in zich sloot, volgde weldra de *requisitie*, die ieder weerbaar man tot den dienst dwong. De niet-gehuwden of weduwnaars zonder

kinderen van 18 tot 25 jaar werden geroepen om het eerst te marcheeren.

Op 15 October 1793 werd de legersterkte begroot op ruim 600.000 man. Al wederom was dus het aantal althans op het papier groot; op de vraag, waren de genomen maatregelen goed, waartoe waren de gerequireerden in staat, hoe was het met orde, discipline en degelijkheid gesteld, luidt het antwoord geheel overeenkomstig aan dat omtrent hun voorgangers. Met de toeneming van het aantal, zien wij tevens hoe geheel ongewettigd en roekeloos het is om een dergelijke ongeoeffende menigte ten strijde te voeren. Volgens de rapporten van de commissarissen der republiek aan het Comité du salut public, was de stof goed, doch deed zich het gemis aan kader en aan de eenvoudigste militaire opleiding op trenrige wijze gevoelen.

«Eenige dagen geleden,» aldus lezen wij in een dergelijk rapport, «had de vijand een beweging uitgevoerd, die onzerzijds een tegenhandeling noodzakelijk maakte. De burgers van de eerste requisitie weigerden te vechten, onder voorwendsel dat zij niet konden manoeuvreren. Een enkel geweerschot afgevuurd in een bivak, verwekte een zoodanigen schrik dat 300 man op de vlucht gingen. Wij herhalen u, Burgers-vertegenwoordigers, het eenige middel om van de vrijwilligers partij te trekken, is om ze in de andere korpsen in te lijven.»

Even karakteristiek is het rapport van Elie, de held van de bestorming der Bastille, in 1793 tot generaal benoemd; hij rapporteert omtrent een gevecht zijner troepen op 15 October het volgende: «Ik vertrok van Philippeville met 3500 man, waarvan twee derde ongeoeffende troepen. . . . Tegen 1½ uur in den morgen, liet een vooruitgeschoven afdeeling zich overvallen. Daar het vijandelijk vuur levendig was, en de nieuwe bataljons nimmer de kogels langs hun ooren hadden hooren fluiten, maakte zich de lafste vrees van hen meester en in plaats van aaneengesloten te blijven, raakten zij in verwarring. Zij riepen: Nous sommes perdus! en door het eigen artillerievuur opgeschrikt, vluchtten zij, met hen medesleepende, diegenen, die stand hielden. Door mijn staf en verschillende officieren bijgestaan, trachtte ik hen te verenigen: de kreten

«van lafheid en het gegil verdooven de werkelijk republikeinsche
«stemmen. Ik laat den aanval blazen, hetgeen den vijand im-
«poneert en mij gelegenheid geeft de vluchtelingen te verza-
«melen. Ik hoopte den vijand met het aanbreken van den dag
«aan te vallen, doch deze begunstigd door een dikke mist,
«nadert langzaam en valt ons aan. De granaten, die tot in de
«tweede linie vielen, brachten opnieuw verwarring in de batal-
«jons; zij geven vuur op de eerste linie, die zich aldus van
«twee zijden geattaqueerd ziet. Niet tevreden op die wijze een
«aantal hunner kameraden te hebben gedood, roepen zij : Sauve
«qui peut, en vluchten, hun geweren, ransels en patronen
«onderweg wegwerpende . . . Alleen de cavalerie hield zich goed
«en belette dat mijn geheele leger werd vermoord. Had ik sol-
«daten gehad, d. w. z. dappere soldaten, dan had ik niet de
«ramp ondervonden van al mijn artillerie te verliezen en te
«zien, dat brave lieden hun leven opofferden om dat van laf-
«aards te redden. Trouwens ik kon niet veel verwachten van
«soldaten zonder ondervinding, die nooit het vuur hadden gezien,
«en bij wie de herinnering aan alles wat hen aan het leven
«bindt, levendiger was als het gevoel van vrij te leven en
«te sterven. Indien deze ongelukkigen de voorzichtigheid had-
«den gehad om zich bevelhebbers te kiezen, die met den oor-
«log bekend waren, zouden zij officieren hebben gehad, die
«hun wankelenden moed hadden geschraagd en hun vertrouwen
«hadden ingeboezemd. 'Thans was dit geenszins het geval, de offi-
«cieren hadden zelf behoefte aan aanmoediging en konden den sol-
«daten geen dapperheid leeren, die zij zelf niet bezaten. Sommi-
«gen onder hen, staken hun epanletten in den zak om gedu-
«rende de vlucht niet als officieren te worden erkend.»

Ongetwijfeld is dit beeld niet te sterk gekleurd, wanneer men
in het oog houdt dat de brief eindigt met de woorden : «ondanks
«onze dérouté mag het verlies des vijands op 1100 man worden
«begroot.»

Sommige leden der conventie gingen in hun veroordeeling
dikwerf nog verder. Den 21sten April schrijven de vertegen-
woordigers Choudieu en Richard o. a. : «Onze legers, of hetgeen
«wij althans zoo noemen, zijn voor het grootste gedeelte samen-

«gesteld nit slecht gewapende boeren en lafaards, zooals men «zich die bijna niet kan denken. Onder het luttel aantal dapperen «brengen zij slechts wanorde.» En iets verder : «Wij bekennen «het met smart, deze nationale garden hebben de bewijzen ge- «leverd van de grootst mogelijke lafheid.»

Hoogst belangrijk eindelijk is ook de meening van den bekenden generaal Scherer over de diensten door deze volkswapening geboden. In een door hem aan den minister van Oorlog Bouchotte gezonden rapport, waarin hij aandringt op de noodzakelijkheid om de volontairs met de linie-troepen te vermengen, zegt hij o. a. : «Men mag zich niet ontveinzen dat een korps «eerst in staat is om te dienen, wanneer het voorzien is van «een voldoende aantal officieren en onderofficieren, in staat om «te onderwijzen, te disciplineeren en het begrip te grondvesten «van orde, ondergeschiktheid en liefde voor het beroep, zonder «welke een bataljon, al was het saamgesteld uit de krachtigste «en ijverigste patriotten, slechts een gedesorganiseerde massa «zonder vorm zou zijn, waarvan het optreden, niet overeen- «stemmend met de eischen der wetenschap, nimmer tot groote «uitkomsten zou kunnen leiden. Toch is dit het getrouwe beeld «van de bataljons der eerste requisitie. . . . Liet men daarom «deze korpsen geformeerd zooals zij thans zijn, dan zou deze «mensenmassa, hoe aanzienlijk ook op den eersten aanblik, «slechts kunnen worden beschouwd als een groote verzameling «van menschen zonder energie, zonder kracht en zonder kennis, «en daarmee zouden de talrijke bataljons, die door de stem «der conventie als het ware uit den grond zijn opgekomen, «slechts een enorme last zijn, die op de schouders van Frankrijk «zou rusten, zonder dat de millioenen armen, waaruit hij is «samengesteld ooit met goed succes voor het vaderland zouden «kunnen strijden.»

Naar ik vertrouw, M. H., zal het aangehaalde u met mij de overtuiging schenken, dat het herboren Frankrijk, weliswaar over de elementen voor een volkswapening kon beschikken, doch dat ook zelfs wanneer de degelijkheid niet zoo veel te wenschen had overgelaten, het gemis aan een voldoende opleiding, gepaard aan het ontbreken van geoefend kader, de

massa terugbracht tot het beeld ons door Scherer geschetst. Die meening werd ook door de meer ontwikkelde burgers gedeeld en men begreep dat thans slechts als eenig middel overbleef om de nationale garde bij de linie-troepen in te lijven. Reeds vroeger o. a. in Dec. 1792 was een dergelijk voorstel door Custine gedaan en was door hem een plan ingediend, om zich bascerende op de samensmelting van linie en volontairs, de militaire krachten van Frankrijk te reorganiseeren. De conventie vereenigde zich met dit gevoelen, doch wachtte met de uitvoering. Eerst den 9den Jan. 1794 werd het beslissend decreet uitgevaardigd en werden volksvertegenwoordigers naar de legers gezonden, om de vereeniging te bewerken. Eerst toen bleek het, hoeveel vrijwilliger-bataljons er wel bestonden. Reeds waren de gerequireerden in de linie opgenomen toen nog 725 vrijwilliger-bataljons moesten worden verdeeld, die buitengemeen zwak aan manschappen, met andere moesten worden gecombineerd om daarmede een aanzienlijk overcompleteet aan onbruikbare officieren te geven. Intusschen was door de invoering van het beginsel van samensmelting, een eerste schrede op den goeden weg gedaan en de verbetering liet zich dan ook niet wachten. Weldra was het leger samengesteld uit 251 halve brigades infanterie van gelijke organisatie bedeed met gelijke rechten, wetten en plichten. De discipline kon nu gehandhaafd blijven, klachten werden zeldzamer en men trad een tijdperk in van roem en overwinning, waaruit de ster van Napoleon's kriegsroem schitterend te voorschijn kwam.

In 1796 bepaalde het Directoire het aantal halve brigades op 140, Frankrijk zuchtte toen nog onder de verplichting tot bezoldiging van een leger van 30.000 non-actieve officieren.

Aldus eindigde deze groote beweging, die Frankrijk tot in het diepst had geschokt, millioenen had verslonden en groote onheilen had aangericht. De stroom keerde tot zijn bedding terug.

Het eenige, wat men in het voordeel van de volontairs der eerste republiek zou kunnen aanvoeren, is dat zij trots alle verwarring, trots het totaal gebrek aan organisatie, toch den zegetocht van hunne vijanden hebben gestremd. Volkomen juist is dit intusschen niet. Behalve dat de volontairs een geregeld

leger van linie-troepen naast zich hadden, had men eigenlijk geen vijand tegenover zich. Zwakke legers verschenen aan Frankrijk's grenzen, om daar methodisch en met voorbeeldelooze langzaamheid een veldtocht te beginnen, die onmiddellijk door de naastbijgelegen vesting werd gelocaliseerd. Veldlegers, die krachtig in het gebied der republiek durfden doordringen, ontbraken. Pruisen bezat nog het meest den wil om de zaak ernstig op te vatten, doch het had gebrek aan geld. De veldtocht van 1792, die met de kanonnade van Valmy eindigde, was met een leger van 40.000 man begonnen, nadat men zelfs voor de opstelling van deze geheel onvoldoende macht maanden had gebruikt. Ontoereikend zou bovendien deze legersterkte zijn geweest om de hoofdstad van Frankrijk te bereiken ook al was niet oncenigheid tusschen den Koning en den Hertog van Brunswijk, en heerschend gebrek aan het noodige, de reden geweest tot het aannemen van den terugtocht. Daarbij was de strategie van dien tijd, op allerlei geleerde combinatiën gegrond, die door haar ingewikkeldheid, onuitvoerbaar waren, in meer dan een opzicht verwerpelijk, zoodat ook de machteloosheid der verbondenen voor een groot deel op haar rekening moet worden gesteld.

Is dus de indruk, dien wij verkrijgen van het optreden van de geïmproviseerde troepen uit de eerste periode van de Fransche revolutie weinig gunstig, ook in den vervolge zal de geschiedenis niet in staat zijn deze ongunstige meening te wijzigen. De Noord-Amerikaansche vrijheidsoorlog gaan wij met stilzwijgen voorbij. In den aanvang van dien strijd moesten de door Washington met groote energie en onbetwistbaar talent georganiseerde vrijwilligerskorpsen, ook waar zij met overmacht optraden, het veld ruimen voor de geoefende en gedisciplineerde troepen, die Engeland tegen hen in het veld bracht. Zoo bij Lexington en Bunkershill in April en Juni 1775. Eerst nadat de oorlog een paar jaren had geduurd en de vrijwilligers zelf eenige krijgsservaring hadden opgedaan, wisten zij nu en dan de zege aan hun vanen te hechten. Zoo bij Saratoga in 1777. Een beslissende wending in de krijgskans bracht echter eerst de hulp der Franschen, die met 6000 man geregelde troepen onder Rochambeau, de ondernemingen der Amerikaansche vrij-

willigers steunden. Van af dat tijdstip Juli 1780, werd de toestand der Engelschen steeds moeielijker, totdat de nederlaag bij Yorktown in October 1781 hun de laatste hoop op de herwinning van hun verloren gezag ontnam. Wil men dus beweren dat het Amerikaansche volk zichzelf heeft vrijgevochten, men voege dan daarbij, in een zevenjarigen strijd en niet zonder de hulp van geregelde troepen. Bijzondere vermelding verdient daarbij dat Washington, de schepper van het vrijheidsleger zichzelf later in het parlement zeer ongunstig uitliet, over een geheel uit militie gevormd leger.

Ook Napoleon ondervond de onmacht van geïmproviseerde legers. 1813 was aangebroken. Het leger dat naar Rusland was gevoerd, was bijna geheel onder de sneeuw bedolven. De weinigen, die overgebleven waren, vormden slechts een kleine kern van veteranen, die weldra in den oceaen van conscripts zou worden verzwolgen. Frankrijk had geen soldaten meer en moest toch den strijd tegen geheel Europa volhouden. Ook de groote Keizer moest thans zijn hulp zoeken in de improvisatie. Te vergeefs spant hij al zijn krachten in; zijn genie en zijn prestige bezorgen hem nog enkele persoonlijke overwinningen, doch weldra komen de tegenspoeden; zijn generaals aan de overwinning gewoon, klagen over de gebrekkige hulpmiddelen, over de onwetendheid en de indiscipline en weldra was ook de groote Keizer gestort van het voetstuk, waarvan een der hechtste grondslagen door de deugdelijkheid van zijn geoefend leger was gevormd.

1830 brengt ons den opstand in België en den in 1831 daarop volgenden tiendaagschen veldtocht. Op den 25ⁿ Augustus 1830 brak het oproer te Brussel uit en in October d.a.v. riep Koning Willem het Nederlandsche volk te wapen. De wijze waarop aan deze oproeping werd beantwoord, zal steeds der natie tot eer strekken. Terwijl Holland zich in weinige maanden in een geduchten staat van tegenweer bracht en in Noord-Brabant een leger werd samengetrokken dat dag aan dag in oefening en sterkte toenam, bood België op dat oogenblik ten opzichte van de zorgen voor zijn weerbaarheid een scherpe tegenstelling met

de noordelijke gewesten aan. In stede van zich met ernst en inspanning te wijden aan het samenstellen van een goed en sterk leger, waartoe voldoende bestanddeelen aanwezig waren, en waarvoor dringende noodzakelijkheid bestond, sliep men in België op de aanvankelijk behaalde voordeelen in, meenende niets meer te vreezen te hebben.

Op 1 Juli 1831 telde het Nederlandsche leger een totaal van 90.696 man, waaronder 35.329 schutters en 1481 tot vrijkorpsen behorende.

Toch achtte men in België de waarde van deze krachten niet hoog. Op den 20ⁿ Juli, d. i. dertien dagen vóór den aanvang der vijandelikheden, verklaarde de Rapporteur der Commissie in zake de legeruitbreiding, aan de Kamer «dat eenige «soldaten op klompen en voorzien van stokken, voldoende zouden «zijn om de Hollanders te overwinnen.” 1) Gelukkig trof men er ook enkelen, die de ernst der tijden begrepen en niet geheel werkeloos bleven. Door hunne zorgen waren de ongeordende benden, tot tactische afdeelingen vereenigd, en was ook de eerste ban der schutterij (garde civique) gemobiliseerd.

Op den 16ⁿ Juni 1831 was de daardoor ontstane krijgsmacht, waaraan de onderlinge samenhang echter geheel ontbrak, in vier groote afdeelingen verdeeld. De totale sterkte bedroeg toen 62.989 man. Over het algemeen, luidt het oordeel over de waarde van de deels door vrijwillige volkswapening verkregen Nederlandsche strijdkrachten in 1831, gunstig. Men vergete daarbij niet, dat tal van moeilijkheden overwonnen moesten worden. Slechts acht maanden tijd was aan miliciens en jeugdige vrijwilligers, die aan de roepstem des Konings hadden gevolg gegeven, toegestaan, om zich voor hun taak te bekwamen. Ongerekend den tijd, die met inspectiën en wapenschouwingen te loor ging, was over het geheel daarvan een goed gebruik gemaakt, terwijl ook kleding en uitrusting weinig te wenschen overlieten.

Minder gemakkelijk was het om orde te brengen in de

1) Zie o. a. W. F. A. Wüppermann. De geschiedenis van den tien-daagschen veldtocht. 's Hage, 1881.

Schutterijen, waarvan de eerste ban was gemobiliseerd. In den verdienstelijken arbeid van den majoor Wüppermann over den tiendaagschen veldtocht vinden wij enkele staaltjes van de militaire waarde dezer legerreserve op het oogenblik der oproeping. Op den 13ⁿ Nov. 1830, aldus verhaalt de 1e Luitenant-adjutant Bender van het 1e bataljon der 2e Afdeeling Geldersche Schutterij, «kwam het bataljon in de verzamelplaats Zutphen bijeen. «Onder het geroep van «Oranje boven!» en het zingen van «scheldliedjes op de Potter, trokken dien dag meer dan 2000 «plattelandsschutters de stad binnen. Meest allen waren zij op «klompen; een zakdoek aan een langen boonenstaak, ziedaar «het vaandel. Het ontbrak ook niet aan deznlken, welke in «vermufte uniformen waren uitgedost, die sinds lange jaren «niet meer in zwang waren, hierdoor een grootsch effect dachten te maken; anderen daarentegen pronkten met geweldig «moordtnig, doorvreten van voorvaderlijken roest. In 't kort men «moet het geheel van het bataljon gezien hebben, om te doorgronden wat het in zich heeft gehad, om van deze menschen «binnen ettelijke maanden een bataljon te vormen, enz.» Een ander schutter-officier stelt in zijn beschrijving van dien tijd aan zijn onde krijgsmakkers de vraag: «Herinnert gij U nog hoe er des avonds tusschen eenige van die (schutter) officieren verschil van gevoelen ontstond over de vraag wat er toen geslagen moest worden: «de taptoe of de reveille.» Uit zulke elementen nu moest een bruikbare troep worden gevormd en gelukkig was het, dat daartoe acht tot negen maanden beschikbaar bleven.

In het Belgische leger onderscheidde men linietroepen en vrijwilligers; de eerste, 12 linieregimenten en 3 regimenten jagers te voet, meerendeels gevormd uit brokstukken van het Nederlandsche leger, bezaten militaire ervaring en vormden een scherpe tegenstelling met de vrijwilligerkorpsen tien in getal. Oorspronkelijk samengesteld uit werkzame deelnemers aan het Brusselsche oproer, waren hunne gelederen in de maanden daaropvolgende, aanmerkelijk versterkt door honderden, die ten gevolge van den stilstand in handel en nijverheid in België tot den bedelstaf waren gebracht en door een aantal vreemde

avonturiers, vooral uit Frankrijk overgekomen, die alleen uit hoop op buit en de zucht naar onrust en strijd het geweer hadden opgevat. Onder hunne zelfgekozen officieren hadden zij bijna uitsluitend de gevechten in het vorige jaar geleverd en beschouwden zij zichzelf dan ook, en niet ten onrechte als de bevrijders van het Belgische grondgebied. De majoor Wüppermann schetst hun beeld aan de hand van een Belgisch schrijver als volgt: «De vrijwilligers, onverschrokken soldaten, «brandende van ijver en vaderlandsliefde, maar bedorven door «hunne eerst behaalde voordeelen, waren niet in staat zich «door lijdelijke gehoorzaamheid te onderwerpen aan de regelen «der krijgstuicht; onoverwinnelijk in het gevecht man tegen «man, maar verstoken van den zoo pijnlijken afwachtenden «moed, kon men niet op hen rekenen, al vormden zij de kern «des legers, enz.» Terwijl wij in een brief door den generaal Daine aan den Minister van Oorlog geschreven o. a. lezen: «Een woord over het bataljon jagers, waarvan ik u gesproken «heb! Dit korps geheel samengesteld uit Vlamingers, is zeer «slecht gekleed en heeft met jagers niets gemeen dan den naam, «de officieren zijn op vijf na alle Franschen, ik heb mij kunnen «overtuigen dat zij voor het grootste deel uit de straten van «Parijs zijn ontsnapt en dat hun zending is, hier de republiek «te prediken. Ik herhaal, zoolang de regeering aan het «hoofd onzer nationale korpsen geen mannen stelt, bekend «door een eervol verleden, zoolang zij het leven en de eer van «onze soldaten aan vreemde handen toevertrouwt en de behan- «deling zijner penningen aan vagebonden, zal het leger nooit «worden geacht en men kan zeggen dat zulke (geïmproviseerde) «benden steeds de schrik en angst zullen zijn van al wat eer- «lijk is. Ik verlang dus het zenden van Belgische officieren «van de linietroepen bij het bataljon tirailleurs de la Meuse, «voorts dat de chef worde genomen uit de hoofdofficieren van «het leger, opdat hij flink en streng zij, dan zal de staat groot «nut trekken van dit korps, dat niet anders verlangt dan goed «te dienen,» enz. Waar een Generaal één maand voor het uitbreken der vijandelijkheden zich zoo moet uitlaten over een gedeelte zijner troepen, daar is de uitslag van den oorlog weinig

twijfelachtig. Deze voorbeelden zouden nog gemakkelijk met andere kunnen worden vermeerderd, zij zullen echter ook U, M.H. reeds voldoende zijn om met mij te onderschrijven, dat de geïmproviseerde krachten waarmede België in 1831 den strijd tegen ons leger aanvaardde, in meer dan één opzicht in bruikbaarheid en in militaire waarde te kort schoten.

«Het jaar 1831, aldus spreekt de Generaal Knoop in De Gids «van 1857, is een voldoende bewijs geweest voor het strijd-
«vermogen, dat ons land bezit. Wij hebben toen een leger
«gehad, dat geheel en al uit nationale bestanddeelen was samen-
«gesteld, dat in alle opzichten een Hollandsch leger was; welnu,
«met eere is het tegen den vijand opgetreden, met roem heeft
«het den tiendaagschen veldtocht ten einde gebracht; en een
«jaar later, door onophoudelijke oefening gehard, was het moge-
«lijk het beste leger van Europa. Zooveel vermag de geestdrift
«van een volk, zooveel vermag een verstandig bestuur, zooveel
«vermag het voorbeeld en de leiding van een held. Die jonge
«soldaten, die de rijen aanvulden van het door de gebeurte-
«nissen van 1830 verzwakte leger, waren spoedig tot geoefende
«krijgsscharen gevormd; die schutterijen, eensklaps te wapen
«gesneld en geheel vreemd aan alles wat den oorlog betrof,
«zag men weinige maanden later op het slagveld een dapper-
«heid ten toon spreiden, waarvoor men eerbied gevoelen moet.»

Voorwaar een schitterende getuigenis van de hand van onzen grooten meester, een getuigenis echter gevaarlijk in handen van hem, die ze misbruiken wil. Voorzeker vormen de geestdriftvolle jaren van 30 en 31 schoone bladzijden in onze historie! Waar is het, dat ons leger door de scheiding van België aanvankelijk zijn ontbinding nabij, zich in korten tijd heeft hersteld, versterkt als het werd door de van alle zijden toevloeiende vrijwilligers, doch even waar is het, dat de evenredig groote misslagen der Belgen, zoowel in legerorganisatie als in troepen-gebruik ons in staat stelden, om met betrekkelijk geringe inspanning de overwinning te behalen. Van improviseren van een leger was slechts in betrekkelijken zin te onzent sprake: de kern bestond, ook al was daarvan het verband min of meer verbroken en gelukkig werd ons door de tegenpartij de tijd

gelaten om de ongeoeffenden voor hun taak te bekwamen. Vooral dit laatste is van beteekenis. Tijdwinst, dat reeds door Vondel bezongen groote hulpmiddel voor den krijgsman, stelde ons in staat de geïmproviseerde Belgische strijdkrachten te verslaan. Door de schutterkorpsen in vestingen of legerkampen in aanraking te brengen met de linietroepen, werd op het voorbeeld van deze, discipline ontwikkeld en het begrip van samenwerking gevestigd, de tijdwinst kwam ons daarbij ten goede. Men verkreeg daarmede versterking van het bestaande; collectief zou de schutterij in '31 waarschijnlijk niet in staat geweest zijn in het open veld te strijden; in het leger opgenomen, vormde zij een aanwinst van beteekenis. Men zij dus voorzichtig in het voortbouwen op de overleveringen van het jaar '31. Wel vormt dat jaar een schoone episode in ons zelfstandig volksbestaan. Wel leert ons het jaar '30, tot welke opofferingen onze vaderlandslievende bevolking bereid is, toch zou het noodlottig zijn wanneer op deze traditiën een legervorming werd gebouwd, die in tijden van gevaar tegenover een krachtig en voortvarend optredenden tegenstander, zou blijken, het vaderland ten verderve te voeren.

Het jaar 1861 brengt ons den Noord-Amerikaanschen oorlog, die tot 1865 met toenemende inspanning gevoerd met de geheele onderwerping der in opstand gekomen Zuidelijke staten eindigde. Bij het uitbreken van dien oorlog was de krijgsmacht van de republiek der Vereenigde Staten slechts samengesteld uit een *staand* leger, waarvan de sterkte op 17.000 man was bepaald en uit een *militie*-leger, dat in gewone tijden omstreeks 200.000 man telde. Het *staande* leger bestond uit vrijwilligers, door werving gevormd. Over het algemeen trad de Amerikaan slechts dan als soldaat in dienst, wanneer hij geen ander middel van bestaan had, vandaar dat het leger bij den aanvang van den strijd, hoofdzakelijk uit Ieren en Duitschers bestond, die door de hooge soldij verlokt, zich dikwijls onmiddellijk na hun aankomst in de nieuwe wereld lieten aanwerven. Het *militie*-leger dankte zijn bestaan aan het artikel van de constitutie, volgens hetwelk bij het uitbreken van een oorlog met het buitenland

alle burgers der Vereenigde Staten van den leeftijd van 18 tot 45 jaar verplicht zijn, de wapens te dragen, waartoe zij zich door oefening in vredestand moeten voorbereiden. De militie mag echter ook gebruikt worden tot handhaving der rust binnenslands. Haar sterkte bedroeg in 1860, bijna drie miljoen, waarvan 1 miljoen in de Zuidelijke staten. De inrichting was in de onderscheidene staten verschillend, vele regimenten bestonden slechts op papier, anderen kwamen zelden of nooit onder de wapens, voornamelijk was dit het geval in de Noordelijke staten. Op zeer bescheiden schaal bestond er dus in Amerika in 1861 een *algemeene oefenplicht*, die als grondslag moest kunnen dienen voor een georganiseerde volkswapening. Met het oog echter op de hoogst gebrekkige oefening en organisatie, was in den aanvang aan beide zijden, doch vooral aan die der Noordelijken het strijdend en werkelijk bruikbaar gedeelte van het leger zeer gering, de wilskracht en de volharding aan de Amerikaansche natie eigen, wisten echter weldra legers te vormen, wier getalsterkte aanzienlijk mocht worden genoemd en waarvan het gehalte met den duur van den oorlog steeds in waarde toenam. Op 1 Januari 1862 bestonden de strijdkrachten der Noordelijken reeds uit ongeveer 550.000 man, terwijl de Zuidelijken 350.000 man in het veld brachten. Men miste echter op het gebied der oefening nog veel, terwijl zelfs de generale staf geheel ontbrak. Wonen de Zuidelijken het in den aanvang in degelijkheid, de Noordelijken bleven de meerderen in getal; met afwisselend geluk werd gestreden, en zooals ons bekend is, eindigde de oorlog met de volkomen onderwerping der oproerige staten. In het einde van 1864 beschikte de Zuidelijke confederatie nog over 190.000 man, door stoutmoedige en meerendeels in den oorlog gevormde generaals als Lee, Johnston en Beauregard aangevoerd, zij was echter uitgeput, in dier voege zelfs dat de President Davis zich genoodzaakt zag, machtiging te vragen om het leger met 40.000 slaven te versterken. De Noordelijken hadden 4 tot 500.000 man te velde; zij beschikten over niet minder bekwame aanvoerders en waren in veel betere conditiën dan hun tegenstanders. Overvloed aan de eene zijde, gebrek aan de andere; zelfver-

trouwen en geestdriftvolle verwachting, tegenover moedeloosheid en desertie! Vraagt men nu wat deze krijgsmacht van 61—65 aan beide zijden heeft gepresteerd, dan moet daarbij in het oog worden gehouden, dat ofschoon wel is waar de strijd meeren-deels met ongeoeffenden werd begonnen, de ervaring als leer-meesteres was opgetreden en dat vooral de dikwerf langdurige tusschenruimten, die de veldtochten van elkaar scheidden, werden gebruikt om zooveel mogelijk in het gebrek aan oefening te gemoet te komen. Daarbij mag niet over het hoofd worden gezien dat in den aanvang althans, het gemis aan oefening aan beide zijden ongeveer gelijk was, terwijl door ieder der partijen een evenredig groote energie aan den dag werd gelegd, om zich voor haar roeping te bekwamen.

Op den 21sten Juli 1861 werd aan de Bull-Run het eerste gevecht van beteekenis geleverd; op dat tijdstip droeg het weinig geoeffende militie-leger nog al de kenteekenen, aan deze onvolkomen wijze van legervorming verbonden. In getalsterkte nog gering (de Noordelijken telden 80.000 man waarvan bij de Bull-Run slechts 40.000 in gevecht kwamen) liet bovendien de discipline veel te wenschen over. Er werd slecht gemarcheerd, de manschappen verlieten naar willekeur rij en gelid, bleven met hoopen achter of vereenigden zich eigendunkelijk met andere afdeelingen, enz.; de eerste slag teekent ons dan ook naast dapperheid, verwarring, die op het laatst van den strijd, de discipline geheel doet verdwijnen; door een panischen schrik vervuld, slaat het leger der Noordelijken op de vlucht, Washington, de hoofdstad, geheel onbeschermd latende. De Zuidelijken waren van hun kant zoodanig door hunne overwinning overbluft, dat zij vergaten om door middel eener krachtige vervolging daarvan de vruchten te plukken. De Noordelijken verloren niettegenstaande deze beslissende nederlaag slechts 481 dooden, 1011 gewonden, 1489 gevangenen, de Zuidelijken 378 dooden en 1500 gewonden. Vergeleken bij de verliezen bij Wörth, alwaar aan beide zijden slechts een weinig talrijker macht aan den strijd deelnam, wettigen die bij Bull-Run, den twijfel aan de degelijkheid der troepen. Einde October vinden wij bij Washington 150.000, in Maart 1862 zelfs 220.000 man bijeen,

blijkbaar in degelijkheid toegenomen. Den 8sten October 1862 wordt o. a. bij Perryville gestreden, de elf brigaden der Noordelijken, die daaraan deelnemen, verloren op een sterkte van 30.000 man in minder dan 4 uur, 4000 man, de geconfedereerden, die drie divisien of 25.000 man onder de wapenen hadden, 3000 man. Bij Murfreesborough, 31 December 1862, streken aan de zijde der Noordelijken 47.000 man, aan die der Zuidelijken 35.000 man, de verliezen waren buitengewoon groot en bedroegen voor de Unie, 10.000 dooden en gewonden met 3000 gevangenen, voor de geconfedereerden 11.000. Indien de veroorzaakte verliezen een eenigszins vertrouwbaren maatstaf vormen voor de geoefendheid en de dapperheid der strijdenden, mag dus met eenig recht worden beweerd dat de waarde der Amerikaansche vrijwillige wapening aanvankelijk gering, gedurende den oorlog steeds stijgende was. Dat de oorlog zulk een langzaam verloop had, was een gevolg van de traagheid der Noordelijken, om zich krachtig te ontwikkelen. Hadden de vereenigde Staten van Noord-Amerika in den aanvang over een goed georganiseerd leger kunnen beschikken, dan zouden zij er zonder twijfel in geslaagd zijn, om de in het binnenland verbroken rust in korten tijd en met weinig opofferingen te herstellen, terwijl daarmede thans 4 jaren van aanhoudenden burgerkrijg verliepen, meer dan een half millioen menschenlevens werden weggemaaid, dertig milliarden werden verbruikt en de welvaart van enkele staten voor vele jaren vernietigd. De Noordelijken hadden ruim $2\frac{1}{2}$ millioen, de Zuidelijken 1.100.000 man onder de wapenen geroepen, de laatsten verloren 304.000, de eersten 281.000 man, een verschil dat onder meer moet worden toegeschreven aan de betere ziekenverpleging van de zijde der Noordelijken. Op 1 Mei 1865 telde het leger 1.000.516 man, op 1 November d. a. v. slechts 200.000, 4 December 50.000, in zes maanden tijds was het dus bijna geheel tot het burgerlijke leven teruggekeerd.

Moge het nu al waar zijn, dat de Noord-Amerikaansche burgeroorlog als een voorbeeld van beteekenis mag worden aangehaald voor het optreden van niet in den krijgsdienst gevormde legers, geenszins mag daarbij echter over het hoofd worden

gezien dat de aanwezigheid van een goed leger, in meer dan één opzicht het bewijs zou hebben geleverd, dat daarin het middel lag om niet alleen de gevaren van de zijde van het buitenland te keeren, doch ook overal den binnenlandschen vrede te verzekeren.

Hiermede, M. H., zijn wij genaderd tot het beteekenisvolle jaar 1870, een jaar, dat aanvangende met den geweldigsten oorlog van den nieuweren tijd, voor Europa een tijdperk opende van gewapenden vrede, waaronder alle Rijken ook thans nog in meerdere of mindere mate gebukt gaan. Het verloop van dien grooten krijg staat U ongetwijfeld allen in groote trekken voor den geest. Op den 15den Juli verklaarde Frankrijk aan Pruisen den oorlog en weldra stonden de vereenigde krachten van geheel Duitschland tegenover de legerscharen van het Keizerrijk.

Het eerste gedeelte van den oorlog wordt gevormd door den strijd der gemobiliseerde en tot den krijg voorbereide troepen-machten en wordt afgesloten respectievelijk door den slag bij Gravelotte op 18 Augustus, waardoor het leger van den maarschalk Bazaine binnen de muren van Metz werd ingesloten en door dien bij Sedan op 1 September, waarbij de laatste militaire krachten van het Keizerrijk voor het grootste deel te gronde gingen. Hoe onoordeelkundig van Fransche zijde was gehandeld, in de elkaar opvolgende gevechten en slagen bij Weissenburg op 4 Augustus, bij Wörth en Spicheren op den 6den, bij Borny den 14den, Vionville—Mars-la-Tour den 16den en niet het minst bij die van Gravelotte en Sedan, had het Fransche leger getoond uit deugdelijke en dappere elementen te zijn samengesteld, die alleen tegenover de overmacht en de betere leiding der Duitschers het onderspit moesten delven.

Op den 4den September werd te Parijs de Republiek uitgeroepen en een voorloopig bewind gevormd met den generaal Trochu als president. Den 19den September was de insluiting der hoofdstad een voldongen feit en daarmede was alles wat Frankrijk op dat oogenblik aan strijdmiddelen bezat, voorloopig door de Duitsche legers genutraliseerd. Terwijl intusschen nog steeds aller hoop op Parijs gevestigd bleef, richtte Gambetta, minister

van binnenlandsche zaken in het nieuw gevormde bewind, zijn oog naar de provinciën en vatte hij het plan op het zwaartepunt van den weerstand daarheen te verleggen, ten einde door het te wapen roepen van alle krachten eerst de hoofdstad te bevrijden en daarna met het leger van Parijs vereenigd, aan den bedreigden toestand een gunstiger keer te geven.

Den 7^{den} October ondernam hij zijn bekende luchtreis en bevond zich den 9^{den} d. a. v. te Tours, alwaar de regceeringsdelegatie bestaande uit de heeren Cremieux, Glais-Bizoin en Fourichon, haar zetel had gevestigd. Tot op dat oogenblik was er voor de volkswapening nog niet veel gedaan; wel is waar wemelde het in de dépôts van rekruten, doch zoowel de oefening als de organisatie ontbraken geheel, terwijl aan oorlogsbehoeften allerwege gebrek was. Toch aarzelde Gambetta niet om de teugels van het oorlogsbewind van den admiraal Fourichon over te nemen en met het reuzenwerk, de organisceering eener volkswapening, aan te vangen. Niet ten onrechte zal zijn naam in Frankrijks geschiedenis met eere worden genoemd. Moge hij al nu en dan in de keuze der middelen, die hij aanwendde, hebben gefaald, ongetwijfeld komt hem de eer toe een volkswapening te hebben georganiseerd, zooals de historie er tot nog toe geen kan aanwijzen. In een proclamatie aan het Fransche volk legde hij zijn voornemens bloot. «Burgers der «departementen,» zoo sprak hij. «Op bevel van het gouvernement der Republiek heb ik Parijs verlaten, om u, met de «verwachtingen van de binnen zijn muren opgesloten bevolking, «de instructiën en bevelen te brengen van hen, die zich met «de taak hebben belast om Frankrijk van de vreemdelingen «te bevrijden. (Volgt een beschrijving van den toestand te «Parijs). Deze toestand legt u zware verplichtingen op. In de «eerste plaats, moogt gij u door niets laten afleiden, van den «oorlog, van den strijd tot het uiterste; in de tweede, zult gij «tot aan den vrede de bevelen moeten opvolgen van het repu«blikeinsche bewind, uit nood en recht geboren Terwijl «dus alle zaken zullen stilstaan, heb ik de opdracht, om on«geacht moeielijkheden of tegenstand met de meest mogelijke «energie te streven naar verbetering onzer positie, en hoewel

«ons de tijd ontbreekt, door verhoogde activiteit, onze onvoldoende middelen aan te vullen. Aan menschen ontbreekt het ons niet. Wat ons ontbreekt, het is de besluitvaardigheid en de voortvarendheid in de uitvoering der voornemens. Vooral ontbreken ons na de schandelijke capitulatie van Sedan, wapens! Onze geheele militaire voorraad was gedirigeerd op Sedan, Metz en Straatsburg.

«Thans zijn dank de tusschenkomst van bijzondere personen, overeenkomsten gesloten om ons in het bezit te stellen van alle geweren, die op de wereldmarkt beschikbaar zijn. Wat kleeding en uitrusting betreft, men zal de werkplaatsen vermeerderen en de grondstoffen verschaffen, ons ontbreken noch de armen noch de ijver der werklieden en nimmer zullen ons de geldmiddelen ontbreken. Stelt al uwe hulpmiddelen, die onmetelijk zijn, beschikbaar. . . .

«De Republiek doet een beroep op de medewerking van allen; het gouvernement rekent zich ten plicht den moed en de bekwaamheid van iedereen te gebruiken. Het is zijn traditie om jongelingen te wapenen! Ongetwijfeld zal ook de Hemel ophouden met het goedgunstig zijn jegens onze tegenstanders; de herfstregens naderen; vastgehouden door de hoofdstad, zullen de Pruisen, verwijderd van hun grondgebied, van alle zijden verontrust door onze herleeft bevolking, opvolgend worden vernietigd, zoowel door onze wapens, als door den hongers en door de natuur.»

De algemeene toestand van Frankrijk was op den 10den Oct. bepaald bedenkelijk. De hoofdstad, door aanzienlijke krachten nauw ingesloten, kon slechts door middel van ballons en postduiven gemeenschap onderhouden met de provinciën; de maarschalk Bazaine te Metz vastgehouden, kon geen deel meer nemen aan de oorlogshandelingen, en bereidde zich reeds tot de overgave. Aan de oevers van de Loire was het 5^e korps samengesteld uit eenige uit Afrika ontboden afdeelingen, in allerijl door nieuwe formatiën tot 30.000 man versterkt, onder bevel van den generaal de la Motterouge, opvolgend bij Artenay en Orleans geslagen, naar de Sologne teruggesloopt. In het oosten had het legerkorps van den Generaal Cambriels, door verliezen

en desertie tot op 25.000 man teruggebracht, de Vogezzen verlaten en bescherming gezocht te Besançon. In het westen vormden 30.000 slecht uitgeruste, slecht georganiseerde en gewapende mobiele nationale garden, zonder cavalerie noch artillerie, van Chartres tot Evreux een zwakke linie, bestemd om bij den eersten stoot te worden doorbroken. In het Noorden, wel garnizoenen in de vestingen, doch geen troepenmacht om in het open veld op te treden. In het geheel, geen 40.000 man geregelde troepen, evenveel mobiele garden, 5 tot 6000 ruiters, een honderdtal vuurmonden, alles en alles in slechten toestand, en daarmee moest het hoofd worden geboden aan een vijandelijke legermacht, die beschikken kon over 7 tot 800.000 goed georganiseerde soldaten, 2000 vuurmonden en even krachtige reserven om in een behoorlijke aanvulling te kunnen voorzien. Feitelijk was er aanvankelijk aan alles gebrek, de administratie bevond zich in treurigen toestand, bruikbaar personeel was niet voorhanden; een gebouw voor het Ministerie van Oorlog niet aanwezig, over kaarten kon men niet beschikken enz., in het kort een verwarring dus, zooals men zich die moeilijk erger kan denken. Intusschen waren de omstandigheden Gambetta in zoover gunstig, dat de sterk opgewonden gemoederen, onder den indruk der nieuwe republikeinsche beweging veel meer dan onder het Keizerrijk geneigd waren gehoor te geven aan de roepstem van een Burger-Minister. Verraden als men scheen door de veldoversten van het Keizerrijk, verwachtte men hulp van nieuwe mannen, ook al waren zij vreemdelingen op het gebied hunner nieuwe werkzaamheid. Doch ook zelfs met die gunstige omstandigheden voor oogen, waren de vruchten van het organiseerend talent van Gambetta en den hem waardiglijk ter zijde staanden ingenieur, thans Frankrijks eerste Minister de Freycinet, ongeloofelijk. Iedere dag der vier maanden van zijn Ministerschap verschaftte hem 5000 georganiseerde en gewapende mannen voor het leger te velde.

De legerkorpsen kwamen als uit den grond op. De overblijfselen van het vóór Orléans geslagen 15e korps vormden het eenig zelfstandig georganiseerde lichaam, dat hij vond. Dit door de gevechten van den 10^{den} en 11^{den} Oct. samengesmolten

geheel, werd in de eerste plaats versterkt en telde reeds in het begin van November bijna 6000 man met 120 stukken; dit was het werk van 3 weken. Andere korpsen volgden spoedig, in het geheel vormde hij er 12, met de nummers 15 tot 26, vertegenwoordigende een veldleger van ongeveer een half millioen strijders met 1400 veldvuurmonden. Reeds in de tweede helft van October, was van de negen legerkorpsen het 16^e gereed, met 35.000 man en 120 stukken. Tot den 20sten November werden 17, 18 en 20 marschvaardig, het 21^e was bezig zich te formeeren. In het Noorden van Frankrijk vormde zich gelijktijdig de kern van het 22^e korps. December leverde de nummers 21, 22 en 23, het einde van het jaar voegde hierbij 24 en 25, Januari 1871 het 19^e en 26^e. Al deze korpsen telden drie complete infanterie-divisiën met een artillerie-reserve en de meeste nog een cavalerie-divisie.

Voor de artillerie waren dus geleverd 1400 vuurmonden, d. i. twee batterijen per dag, uitgerust en van alles voorzien. Tot versterking der genie werd een korps civiel-ingenieurs opgericht, dat bij het eindigen der vijandelijkheden 52 ingenieurs van alle rangen en 200 zoogenaamde chefs de section telde. In den dienst der Intendance, kon het moeilijkst worden voorzien en deze tak van het legerbestuur stond dan ook gedurende en na den oorlog het meest aan critiek bloot. In het geheel werden aangeworven 224 intendanten en onder-intendanten, benevens 178 officieren van administratie en naar officieel wordt geconstateerd werden onder dit personeel geen oncerlijkheden ontdekt. In aanmerking genomen de groote moeilijkheden verbonden aan het regelen van den dienst, met een onvoltallig en geheel vreemd personeel, mogen waarlijk de gepresteerde diensten met eere worden vermeld. Volgens een overzicht daarvan door de Freycinet gegeven, verkreeg ieder van de 600.000 door de zorgen der intendance uitgeruste manschappen gemiddeld: een kapotjas, een korte jas (tunique) een en een halve pantalon, een wollen vest, een onderbroek, een ransel, twee wollen dekens, twee flanellen buikgordels, drie hemden en drie paar schoenen; de bewering der slechte uitrusting ook door den Generaal Knoop geuit, treft dus meer de mobiele garden, die

niet door de zorgen van het Departement van Oorlog, doch door dat van Binnenlandsche Zaken waren geëquipeerd. Aan voedingsmiddelen was nimmer gebrek, het onoordeelkundig gebruik van de spoorwegen veroorzaakte echter nu en dan opeenhooping op het eene punt en gemis op het andere.

De geneeskundige dienst kreeg hulp van 209 dokters, 25 apothekers en 134 leerlingen, terwijl uit Marseille, Lyon en Bordeaux, materieel voor ambulances werd geleverd, niet alleen voor alle legerkorpsen doch ook voor 5 tot 6 nieuwe.

De kaders waren grootendeels met het leger zelf verdwenen, wat er overbleef, was in Parijs opgesloten. Hierin nu lag de groote moeilijkheid. Men improviseert nu eenmaal geen officieren! Ten einde in het gebrek aan kader te voorzien, gebruikte men drie hoofdmiddelen:

1°. Men verdubbelde de sterkte der compagnieën, hetgeen overeenkwam met het op de helft verminderen van het kader; voorwaar, een middel van twijfelachtige waarde!

2°. Men rekruteerde op breede schaal officieren uit alle graden van het leger; de korpschefs waren gerechtigd zoowel uit de onderofficieren als uit de soldaten te putten, deze aanstellingen golden echter slechts gedurende den oorlog, aldus waren o. a. de generaals Billot, de Souis en Loysel, luitenant-kolonel in October en commandanten van een legerkorps in December.

Eindelijk 3°. Men riep hulplegers in het leven, op den voet als in Amerika gedurende den burgeroorlog, waarbij graden werden gegeven aan iedereen, die in staat was die te bekleeden. In eenige weken tijds waren langs dezen weg duizende officieren gevormd; dat hierbij niet altijd even voorzichtig en oordeelkundig werd te werk gegaan, ligt voor de hand; vooral van de hulplegers heeft Frankrijk weinig dienst genoten.

Een ander groot bezwaar was het gebrek aan wapens en munitie. Wij stipten reeds aan dat Gambetta geen wapens vond, doch aankoop gelastte. In drie maanden werden 200 millioen besteed aan wapens en munitie van allerlei aard. In de maand Februari bezat men behalve 300.000 chassépots ongeveer 1.200.000 verschillende geweren.

Dit laatste maakte intusschen de quaestie der munitie niet

gemakkelijker. Op den 10den October bezat men slechts voor tien dagen munitie, vooral ontbrak toen het op maat gesneden papier voor de patronen der classepots en de slaghoedjes. Voor de fabricage dezer laatste werd eerst te Bourges, daarna, toen gevaar dreigde, te Toulouse, eindelijk te Bayonne een fabriek opgericht. Eenmaal zat men zelfs zoo in nood dat men aan Parijs vroeg om slaghoedjes per ballon toe te zenden. De fabriek te Bayonne slaagde er ten slotte in om er dagelijks 1.200.000 te leveren.

De locale defensie werd geregeld door het decreet van 14 October. Elk departement waarvan de grens zich op het een of ander punt op 100 K. M. van den vijand verwijderde, werd daarmee verklaard, als te zijn «in staat van oorlog» (en état de guerre). Deze toestand bracht bepaald voorgeschreven maatregelen mede. Een militair comité van 5 tot 9 leden vereenigde zich onder den generaal, commandant van het departement; voorzien van de uitgebreidste volmachten, requireerde dit comité personen en goederen, en onttrok de hulpmiddelen aan den vijand, door welke middelen dan ook. Aan plaatselijke verdediging viel niet te denken, ook al werd die ten onrechte door den Generaal Trochu aanbevolen; tegen de uitwerking van 's vijands artillerie, was de dorpsversterking onmachtig, hoven dien ontbrak het daarbij niet alleen aan krachten, doch ook aan goeden wil. Vandaar de noodzakelijkheid om liever tot vernieling van hulpmiddelen over te gaan, dan die in 's vijands handen te laten en zulks te meer omdat de Fransche boeren niet ongenegen schenen om de levensmiddelen tegen grof geld aan den vijand te verkoopen.

Op den 2den November werden de instructie-kampen opgericht en daartoe alle weerbare mannen tot den 40jarigen leeftijd opgeroepen. De organisatie dezer volkswapening was opgedragen aan het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, dat ook voor kleeding en uitrusting moest zorgen; deze liet zooals gezegd is veel te wenschen over, den 19den November zouden reeds de georganiseerde bataljons aan het departement van Oorlog worden afgeleverd; in elk opzicht bleek deze eisch een onmogelijke, ook al had men aanvankelijk slechts de ongehuwden ten getale van 5 tot 600.000 man opgeroepen.

Den 25sten November eindelijk werden door het oorlogsbestuur de zoogenaamde *Camps régionaux*, elf in getal, opgericht. Vier daarvan droegen den naam van *camps stratégiques*, moesten 250.000 man kunnen bevatten en werden versterkt, de overige waren niet versterkt, en bevatten 60.000 man, aan dit decreet werd echter slechts een begin van uitvoering gegeven.

Hiermede, M. H. heb ik getracht U een vluchtig overzicht te geven van de maatregelen, door Gambetta bevolen, om den tegenstand tot het laatste te kunnen volhouden. Alvorens over de beteekenis van die maatregelen een oordeel te vellen, is het noodig ook de vraag te overwegen: Waartoe heeft deze krachtsinspanning van Frankrijks bevolking geleid?

Zooals wij gezien hebben, werd den 19den Parijs door 6 legerkorpsen, de Wurtembergische velddivisie en 3 cavaleriedivisiën met circa 150.000 combattanten en 620 vuurmonden ingesloten. Op dat oogenblik dreigde den Duitschers van geen enkele zijde gevaar. Toen begin October het optreden van nieuw gevormde Fransche afdeelingen bij Orléans merkbaar werd, ontving de Generaal von der Tann den 8sten Oct. het bevel met het 1e Beiersche korps, de 22e infanteriedivisie en 2 cavaleriedivisiën tot dekking van den rug van het 3e leger offensief tot aan de Loire vooruit te gaan. Op den 10den en 11den Oct. werd bij Artenay en Orléans het Fransche 15e korps teruggeworpen en Orléans door de Duitschers bezet. Op dat oogenblik begint Gambetta's werkzaamheid. Zijn eerste groote schepping was het Loire-leger, ter sterkte van meer dan 200.000 man. Den 5den en 6den Nov. werd opgebroken om nog vóór den val van Metz een poging te wagen om Parijs te bevrijden. 9 Nov. werd Generaal von der Tann bij Coulmiers door de overmacht teruggeworpen en Orléans opnieuw door de Franschen bezet; deze waren echter niet in staat het offensief voort te zetten, zoodat de van Metz naar de Loire gedirigeerde 2e Armee onder Prins Frederik Karel nog tijdig genoeg kwam om de later hernieuwde aanvallen af te slaan. Van de twee legers door de capitulatie van Metz vrij geworden, kreeg het eerste onder den generaal Manteuffel (2 legerkorpsen en 1 cav. divisie $\pm$ 50.000 man) last, in de richting

van Compiègne aan de Oise te marcheeren (20 Nov.). Het tweede onder Frederik Karel (4 legerkorpsen en 1 cavalerie-divisie $\pm$ 80.000 man) marcheerde 2 Nov. naar de Loire. Op den 20sten Nov. was het over een 50 K. M. lange linie ten noordoosten van Orléans verdeeld. Een gedeelte onder den Groothertog van Mecklenburg dekte tegen een bedreiging uit het Westen.

Den 25sten Nov. gingen de Franschen met 5 legerkorpsen onder d'Aurelles de Paladine in een breed front tot den aanval over, die zich den 28sten Nov. in den strijd bij Beaune la Rolande en den 2den Dec. in den slag bij Loigny oploste. Gelijktijdig ondernam de generaal Trochu op 30 Nov. den lang beloofden uitval uit Parijs, die tot den slag bij Villiers en dien op den 2den Dec., welke tot den bekenden slag bij Champigny aanleiding gaf.

Thans volgt de tegenaanval der Duitschers, die na de worsteling bij Orléans op 3 en 4 Dec. met de terugwerping der Franschen ten zuiden van de Loire eindigt. Die terugtocht geschiedde excentrisch, de linkervleugel onder Chanzy gaat Loire afwaarts, de rechter- onder Bourbaki naar Bourges en Nevers. Na den strijd bij Beangency bereikte Chanzy den 16den Nov. Vendôme. Orléans, het middelpunt van de Duitse operatiën, bevindt zich dus, half December, tusschen de gescheiden deelen van het Fransche leger. Den 1sten Jan. wordt van Duitse zijde tot het offensief tegen Chanzy overgegaan. Met 4 legerkorpsen en 4 cavaleriedivisiën, circa 80.000 man, marcheert Frederik Karel over Vendôme naar Le Mans, alwaar op 12 Jan. een beslissende strijd wordt geleverd, die met den definitieven terugtocht van Chanzy eindigt. Van de zijde van Bourbaki waren geen pogingen gedaan om door het oprukken in de richting van Orléans aan Chanzy de hand te reiken.

In het Noorden sloeg Manteuffel op 27 Nov. het Fransche Noorder-leger bij Amiens en trok van daar naar Rouaan. In het midden van December hernieuwde Faidherbe zijn pogingen, hij werd echter op 23 Dec. aan de Hallue opnieuw teruggedreven. Bij een derde poging tot ontzet werd wel is waar bij Bapaume met roem gestreden, doch de slag bij St. Quentin op

19 Jan. noodzaakte de Franschen tot den terugtocht op Kamer-ryk en maakte aan den strijd op dat gedeelte van het oorlogstooneel een einde.

De meest belangwekkende onderneming van den geheelen oorlog was eindelijk die van het nieuw gevormde Ooster-leger onder Bourbaki tot ontzet van Belfort en de daarmede gepaard gaande bedreiging der Duitsche verbindingen. Na de nederlaag bij Le Mans was alle hoop op dit leger gevestigd en verwachtte men een buitengewoon succes van de door middel der spoorwegen snel te verplaatsen troepenmacht. Op 2 Jan. komt het leger van Bourbaki, 120.000 man sterk, in de lijn Besançon Dijon, alwaar het zou worden gesteund door de hulplegers van Garibaldi en Cremer, een totaal vormende van 180.000 man met 400 stukken.

Inmiddels hadden de bedreigde Duitsche strijdkrachten onder den generaal von Werder, voor de overmacht terugwijkende, stelling genomen achter de Lisaine, alwaar zij van 15 tot 18 Jan. het hoofd wisten te bieden aan de aanvallen der tegenpartij en daarmede tijd wonnen voor de oprukkende versterking. Op zijn beurt in zijn terugtocht bedreigd, was Bourbaki genoodzaakt op Zwitsersch grondgebied te wijken, terwijl hij zelf door een pistoolschot een eind trachtte te maken aan zijn leven.

In al deze gevechten en slagen werd aan de zijde der Franschen met niet te miskennen dapperheid gestreden, toch mag feitelijk alleen de strijd bij Coulmiers, door de daarop gevolgde ontruiming van Orléans een succès worden genoemd. Bij de overige kon in enkele gevallen de strijd bloedig en onbeslist heeten, in verreweg de meeste volgde aan Fransche zijde een min of meer overhaaste terugtocht. Gaat men de sterkteverhouding der partijen in de verschillende gevechten na, dan ziet men steeds overmacht aan Fransche zijde, terwijl de verhouding der verliezen ons een maatstaf levert voor de degelijkheid der strijdenden.

Bij Coulmiers streden 70.000 Franschen met 150 vuurmonden tegen 20.000 Duitschers met 110 vuurmonden, de verliezen bedroegen resp. 1500 en 800 man. Bij Beaune la Rolande 60.000 Franschen met 138 vuurmonden tegen 11.000 Duitschers

met 70 vuurmonden, verliezen 1300 man en 1800 gevangenen, tegenover 900 man. Bij Loigny was de sterkteverhouding der partijen bijna gelijk, met uitzondering van 2500 gevangenen, waren de verliezen aan beide zijden even groot. Bij Orléans streden 180.000 Franschen met 500 vuurmonden tegen 95.000 Duitschers met 470 vuurmonden, bij de eerste bedroegen de verliezen 20.000 man, waaronder 18.000 gevangenen en 74 vuurmonden, bij de tweede slechts 1700 man. De strijd bij Le Mans kostte Chanzy 20.000 man, waaronder een groot deel gevangenen, den Duitschers slechts 3400 man; aan de Lisaine verloor Bourbaki 8000 man, de tegenpartij slechts 1600 man, enz.

Ofschoon het in den regel onbillijk is om ongunstige uitkomsten steeds aan gemaakte fouten toe te schrijven, is men thans in menig opzicht tot die conclusie gerechtvaardigd. Is de meerderheid niet tegen de minderheid opgewassen, dan zijn gewoonlijk of de fouten in de aanvoering, d. i. het gebrekkig troepen gebruik, of de minder goede hoedanigheden dier troepen zelf, de oorzaken van de nederlagen. Wat het eerste betreft, ongetwijfeld kunnen de strategische combinatiën niet alle den toets eener scherpe critiek doorstaan en zulks met reden, wanneer men in het oog houdt, dat zich ook thans weer de door de militaire wetenschap zoo zeer veroordeelde inwerking deed gevoelen van het Oorlogsdepartement op de troepenaanvoering. Bij herhaling werden de bevelhebbers door de bevelen van Gambetta gebonden, of in hun eigen inzichten gedwarsboomd, zoowel de invloed van Gambetta op de handelingen van d'Aurelles als zijn bevelen aan Bourbaki bij diens tocht naar het Oosten, werkten in hooge mate noodlottig op de uitkomsten. Doch afgescheiden van deze noodlottige inwerking van het burgerlijk element, werden aan de niet allen even ervaren bevelhebbers de handen gebonden door het slechte gehalte der troepen. Vandaar geen doortastend handelen door d'Aurelles na de overwinning bij Coulmiers, vandaar het gebrek aan samenwerking tusschen het 1ste en 2de Loire-leger, onder Chanzy en Bourbaki. Deze laatste noemt zijn uit drie legerkorpsen samengesteld leger, een troupeau d'hommes en zegt o. a. aan Chanzy als deze hem ter assistentie oproept: «ik heb alle mogelijke beschikkingen ge-

«nomen, om te strijden, wanneer dit noodig is. Doch met een «kudde menschen, die meerendeels door de opeenvolgende nederlagen, die zij hebben geleden, door de inspanning der geforceerde marschen en het afschuwelijke weer en bovendien «door de débandade van het 15de korps gedemoraliseerd zijn, «is een ongunstige uitkomst ongetwijfeld te voorzien. De lieden «bevinden zich in een toestand, zoo ellendig, dat gij u daarvan «geen denkbeeld kunt maken.»

Een vergelijking tusschen het optreden van de legers in de eerste en tweede periode van den oorlog geeft ons een duide-lijk beeld van het verminderd gehalte. Met uitzondering van den slag bij Vionville op den 16^{den} Aug. was het Keizerlijke leger der eerste periode tegenover de Duitschers steeds onge-veer in dezelfde verhouding in de minderheid, als de republi-keinsche legers in de tweede periode in de meerderheid waren. Wat het terrein betreft, was dit in de beide perioden van den oorlog meestal gunstig voor de Franschen. Uitzonderingen daarop mogen genoemd worden de voor de Duitschers tactisch defensieve slagen bij Vionville, Beaune la Rolande en Belfort. De stel-lingen van het leger van d'Aurelles bij Orléans en in het bij-zonder die van Chanzy bij Le Mans gaven aan sterkte die van Gravelotte en Wörth niets toe. De kortheid der winterdagen en de ongunstige weersgesteldheid, die b. v. de vervolging na den slag bij Le Mans wegens de gladheid der wegen aan de cavalerie en de artillerie bijna onmogelijk maakten, bespaarden de geslagen republikeinsche legers een groot deel der verliezen, die de bij Wörth geslagen legerafdeelingen werden toege-bracht. Een zeer bijzondere dekking tegen een energiek gebruik der overwinning vond verder de bij Orléans geslagen Loire-armée in de breede rivier, die een voortdringen belette, enz. Men ziet dat bijna alle begeleidende omstandigheden aan de republikeinsche legers hun taak in menig opzicht vergemak-kelijkten en het feit moet daarom des te meer in het oog vallen, dat terwijl de Keizerlijken (Sedan uitgezonderd) den Duitschers meestal grootere verliezen aan dooden en gewonden hadden toegebracht, dan zij zelf ondergingen, de republikeinsche legers altijd 2 tot 9 maal zooveel verliezen hadden als de

Duitschers, waarbij nog opgemerkt dient te worden, dat het zich vroegtijdig gevangen geven van geheele troepenafdeelingen, het aantal dooden en gewonden verminderde. Ondanks de Duitsche overmacht bracht de 55.000 man sterke Fransche legermacht bij Wörth een verlies van ongeveer 11.000 man toe; de slag bij Vionville kostte den Duitschers 15.000 man, die van Gravelotte ver over de 20.000 man en toch waren bezwaarlijk op dien dag veel meer dan 100.000 Franschen in gevecht geweest. Men vergelijke met deze getallen den slag van 19 Jan., waarin het Parijsche uitvalsleger van meer dan 100.000 man niet meer dan 750 man van de tegenpartij buiten gevecht stelde, terwijl het zelf meer dan 6000 man verloor. Het duidelijkst springt het onderscheid in het oog, wanneer men de op ongeveer 45.000 man te taxeeren Duitsche verliezen in de drie slagen bij Metz, vergelijkt met de verliezen in de drie- en vijfdaagsche slagen bij Orléans, Le Mans en Belfort waar de Franschen ongeveer evenzoo sterk als bij Metz, de Duitschers slechts ongeveer een derde, bij Belfort een zevende van de sterkte telden als op den 18^{den} Aug. Tegenover de sterke stellingen voor Orléans en Le Mans worden de Duitsche verliezen ieder op 3000, die in de over het algemeen dunne defensieve stelling bij Belfort zelfs slechts op 1200 aangegeven.

Op overeenkomstige wijze is het gesteld met de insluitingen van Metz en Parijs. In het algemeen rekent men dat tot de volkomen insluiting eener vesting, de dubbele troepenmacht noodig is van de bezetting; deze verhouding wordt echter des te ongunstiger voor de insluitingstroepen gewijzigd, naarmate de te omsluiten plaats grooter is, zoodat men b. v. aannam dat Parijs bij een bezetting van slechts 100.000 man, door niet minder dan 7 tot 800.000 man met vrucht zou kunnen worden ingesloten.

De insluiting van Metz werd inderdaad door 300.000 man (10 legerkorpsen) dus door het dubbel van het ingesloten leger van 150.000 man, waaronder nog talrijke mobiele en nationale garden, begonnen en eerst een week later, toen alle mogelijke uitvalsrichtingen in het voorterrein door veldversterkingen gedeckt en afgesloten waren, trokken 3 legerkorpsen af, zoodat

nog altijd het insluitingsleger aan het ingeslotene belangrijk overmachtig bleef en toch stond de zaak bij de uitvallen op den 1sten Sept. en 7den Oct. lang niet zonder bedenking.

Parijs daarentegen werd van den aanvang af met 8 legerkorpsen ingesloten, die toen reeds samengesmolten waren en voor de afzending van de aanvulling bezwaarlijk veel sterker waren dan de zelfs bij de overgave nog 180.000 man sterke Parijsche armee. Rekent men echter de gewapende nationale garden als soldaten, dan waren $2\frac{1}{2}$ maal zooveel soldaten voor de verdediging als voor den aanval beschikbaar, terwijl volgens de theorie nog niet eens de omgekeerde verhouding voor een volkomen insluiting voldoende zou zijn geweest. En toch hebben zich alle uitvallen der Parijzenaars niet buiten de onder het werkzaam granaatvuur der forten gelegen dorpen uitgestrekt.

Wanneer men de tegenpartij met cijfers uit het veld had kunnen slaan, dan zouden de Franschen in de 2^e periode van den oorlog zeker overwinnaars zijn geweest. De kracht van de massa wordt echter niet door het getal vertegenwoordigd; soldaten worden niet als zoodanig geboren, doch gevormd en zulks te meer wanneer men daarmede ten aanval wil gaan.

Frankrijk was trots op zijn Loire-leger, dat als door een tooverslag uit den grond was verrezen en met een medelijdend schouderophalen zagen velen Prins Frederik Karel met een minderheid naar de Loire snellen; de uitkomsten toonden ons echter het verschil tusschen degelijkheid en schijn.

Toen eenmaal de begoocheling bij de geïmproviseerde legerscharen was verdwenen, maakte de overmoed voor lafheid plaats. Tal van bewijzen worden ons daarvan geboden. Van het Oosterleger sprekende, meldt de overste Bousson op 22 Januari: «het leger is in dezen nacht met den looppas teruggegaan; zonder schaaute hebben de legerkorpsen elkaar in den steek gelaten. «Onder onze oogen hebben de Duitschers de brug bij Pont de l'Isle hersteld. Ik weiger formeel een benoeming tot Generaal, «en voel mij niet in staat een dergelijken troep te commanderen». «Met troepen als de onze», bericht de Generaal Bressolles «aan Bourbaki, «is het onmogelijk er zelfs aan te denken, sterke positiën te hernemen, die op laffe wijze door de benden zijn

«verlaten, welke men absoluut voor een leger heeft willen aanzien.» Diezelfde Generaal, zijn korpschefs om raad vragende, ontvangt van hen, met tranen in de oogen, de verzekering dat men er niet op kon rekenen, dat de manschappen nog een gewerschot zullen doen. De artillerie zelfs weigerde te marcheeren.

Voor al op het einde van den oorlog, zegt de Freycinet, trof de indiscipline, die onder de troepen heerschte; wel is waar uitte deze zich niet in openbaar verzet, doch meer door de achteloosheid, het laissez-aller waarmede de bevelen werden uitgevoerd. Deze indiscipline vermeerderde met de rampen. De overwinning steunt het moreel van den soldaat en stelt hem in staat veel te verdragen, de nederlaag drukt hem neer, ontmoedigt hem en maakt hem het métier verachtelijk. Deze eigenschappen kunnen alleen door het optreden der officieren in toom worden gehouden, ongelukkig konden deze geïmproviseerde officierskaders, geen aanspraak maken op moreel overwicht. Van daar een algemeen gemis aan samenhang in den troep, en een losraken van de banden der gehoorzaamheid tusschen soldaten en chefs. In de laatste gevechten, was dan ook het aantal mankeerenden aanzienlijk, de compagnieën kwamen slechts met een gedeelte harer sterkte op het gevechtsweld, de rest verschool zich in de omringende hoeven of onttrok zich onder nietige voorwendsels aan den strijd. Werd de terugtocht aangenomen, dan verdrong zich al spoedig een menigte vluchtelingen, die hun beweging verlichtten, door het wegwerpen van wapens en bagage. In tegenstelling dus van hetgeen ons vroegere oorlogen leerden, nam het gehalte van de troepen, met den duur van den oorlog af, enz. Op de vraag «waartoe heeft de krachtsinspanning van het Fransche volk in de 2^e helft van 1870/71 geleid,» mag dus ons antwoord luiden: feitelijk tot niets! Wel is waar wordt de krachtsinspanning van de Fransche natie met eere erkend en zal het tweede tijdperk van den oorlog van 1870/71, ondanks de daaraan verbonden tegenspoeden, steeds een schoone bladzijde vormen in Frankrijks geschiedenis, doch het zal tevens als een waarschuwend voorbeeld kunnen strekken tegen het improviseren van legers als een gevolg van gebrek aan voorzorgen in vreedstijd. Met trots mag door Frankrijk worden neergezien

op de snelle organisatie van ruim 12 legerkorpsen, doch men vergete niet dat geestdrift en vaderlandsliefde alleen onvoldoende zouden zijn geweest, indien Frankrijk niet meester ware gebleven van de zee, waardoor de mogelijkheid werd geboren om het benoodigde krijgsmateriëel uit het buitenland te ontbieden. Onmogelijk had de Fransche industrie alleen, kunnen voorzien in alle behoeften aan wapens, munitie enz., die thans met scheepsladingen werden ingevoerd. Daarbij mag nimmer over het hoofd worden gezien dat de organisatie betrekkelijk ongestoord kon geschieden. Wel waren de Duitschers meester van een klein gedeelte van Frankrijk, doch de reusachtige wapenplaatsen Metz en Parijs hielden het grootste gedeelte van de actieve kracht vast en de rest was ter nauwernood voldoende om de verbindingen met de basis te dekken. Hoe geheel anders zou het geweest zijn, wanneer het lot van Metz en de aldaar ingesloten legermacht reeds in het begin van October ware beslist geweest, het geheele leger van Prins Frederik Karel was dan beschikbaar gekomen, om de organisatie aan de Loire reeds in haar geboorte te dooden. In meer dan één opzicht waren dan ook de omstandigheden voor het improviseeren van een volkswapening gunstig; dat zij faalde was naast het verkeerde van het beginsel eensdeels te wijten aan het gebrek aan tijd, een gevolg van den drang om zoo spoedig mogelijk tot het ontzet van Parijs over te kunnen gaan, anderdeels aan de noodzakelijkheid om bij herhaling aan te vallen in stede van te kunnen verdedigen, eindelijk ook voor een niet gering deel aan het ongunstige jaargetijde en de daarmee verbonden slechte weersgesteldheid, wier invloeden zich in veel sterkere mate deden gevoelen op de jeugdige Fransche vrijwilligers dan op de meer geharde Duitsche strijders. Vooral deze laatste factor moet niet gering worden geacht.

Sprekende van de December-dagen voor Le Mans, zegt von der Goltz 1) «Iedere morgen bracht den troepen een marsch «op spiegelgladde wegen, waarop de bereden troepen meestal «de paarden aan de hand moesten houden. In de namiddag-«uren volgde, wanneer de dichte nevel verdween, een gevecht,

1) Die Operationen der II Armee an der Loire.

«waarbij de vijand uit een te voren ingerichte stelling moest worden verdreven. Meestal moest men de voorbereiding door «artillerievuur ontberen. Door dikke sneeuw, over hekken, «aardwallen, tuinmuren, dikwerf over de moeielijk te passeeren «oneffen wijnbergen heen, moest de infanterie langzaam voor- «waarts gaan. Kwam men eindelijk op den werkzamen afstand, «dan ging de vijand terug en aldus duurde de strijd tot het «vallen van de duisternis. Onder dekking van den nacht ont- «trok de vijand zich aan de vervolging en gingen de vruchten «der overwinning verloren. Dan volgde de bitter koude bivak- «nacht. Op de sneeuw om het bivakvuur geschaard, brachten de «troepen de aan de rust gewijde uren door. De kleeren vochtig «van de sneeuw, vrozen aan het lichaam vast, om nu en dan «bij het vuur te ontdooien en weder even snel te verstijven. «Dientengevolge werden zij snel vernield, zoodat later toen het «korps van de vervolging terugkeerde, bij de manschappen «van onderscheiden compagnieën niet alleen meer dan twintig «soorten van broeken, doch zelfs alle mogelijke uniformstuk- «ken van het Fransche leger waren vertegenwoordigd. Alleen «de roode pantalon, die al te licht een Pruisische zundadelkogel «kon aantrekken, was niet vertegenwoordigd. De voetbekleding «wisselde af van klompen tot hooge rijlaarzen. Men vond geen «twee manschappen, die op dezelfde wijze waren gekleed, on- «geveer een derde deel marcheerde bij 5 tot 6 graden vorst in «een linnen pantalon.» Als dit het beeld is van een overwinnend leger, M. H. hoe zal het er dan wel hebben uitgezien bij de tegenpartij en welke gevolgen zullen deze ongunstige omstandig- heden hebben gehad op het moreel der jeugdige Fransche troepen!

De beantwoording dezer vraag zou ons intusschen te ver leiden en naar ik vertrouw zullen ook de vluchtige beschouwingen omtrent de volkswapening van 1870/71 onze in den aanvang gestelde conclusie hebben gerechtvaardigd.

Meermalen wordt met ophef melding gemaakt van den strijd der Transvaalsche boeren in de jaren 1880 en 1881 tegen de Engelschen; ten onrechte vermeent men dat juist dit voorbeeld op Nederlandsche toestanden toepasselijk is, omdat het helder

aan het licht brengt wat een volk, dat de vrijheid en zijn zelfstandig volksbestaan lief heeft, vermag, waanneer jong en oud naar de wapens grijpen.

Aan de eene zijde denkt men zich dan het machtige Albion, met zijn onuitputtelijke hulpbronnen, aan de andere een verdrukt volk, zonder leger, te wapen gesneld om de indringers terug te werpen. Met deze gedachte beweegt men zich echter aan de oppervlakte der quaestie; de geheele handeling toch was in menig opzicht een miniatuur-operatie vergeleken met hetgeen Europeesche toestanden en oorlogen ons bieden. Daarbij werd de krijg gevoerd op een terrein, voor den kleinen oorlog bijzonder geschikt en tegen een vijand, die wel is waar in de meerderheid was, doch daarvan in den regel een minder oordeelkundig gebruik maakte.

In het gevecht bij de Amajubahoogte, waarin o. a. de Engelsche generaal Sir Pomeroy Colley sneuvelde, namen aan den strijd deel 35 officieren en 693 man; de verliezen bedroegen aan officieren 20, waaronder 7 gevangenen, aan manschappen 266 waaronder 50 gevangenen. Van de boeren werd slechts 1 man gedood, 1 ernstig en 4 licht gewond. Een dergelijke strijd doet ons denken aan het optreden van de Tyrolers onder Andreas Hofer tegen de Beieren, hij boezemt ons eerbied in voor het overleg en de dapperheid der Transvalers, doch gerechtigd ons niet tot conclusiën ten voordeele van het optreden van geïmproviseerde troepen. Daarbij vergete men niet dat de Transvaalsche boer in den strijd om het bestaan was gewoon geraakt aan vermoeienissen, uitstekend schutter was en zooals gezegd is, ageerde in heuvelachtig terrein, uitnemend geschikt voor den kleinen oorlog, een en ander in tegenstelling met de tegenpartij, die wel is waar dapper, aan een dergelijk optreden des vijands geheel en al ongewoon was. Steeds waren dan ook de verliezen der Transvalers gering. In het gevecht bij Lang Nek 14 dooden en 20 gewonden. Bij Schuinshoogte 8 dooden en 10 gewonden, terwijl de gemiddelde sterkte, waarmede zij optraden, in den regel niet meer dan 3 tot 400 man bedroeg.

Terwijl wij hiermede tot staving onzer op den voorgrond

gestelde meening in het kort uit de geschiedenis der laatste honderd jaren, de voornaamste momenten hebben aangevoerd, waarin van het optreden van geïmproviseerde legers sprake is geweest, rest ons thans nog de vraag te bespreken, in hoeverre het mogelijk en aanbevelingswaardig is om reeds *in vreedstijd* een volkswapening te organiseren, en op welke wijze dit zou kunnen geschieden.

In de inleiding stelden wij op den voorgrond dat volkswapeningen, mits oordeelkundig geregeld, zeer belangrijke diensten kunnen bewijzen. Dit beginsel geldt in de eerste plaats voor die Rijken, wier legers voor den *strategischen aanval* bestemd, door hun optreden voldoende tijd kunnen leveren, om bij het keeren van de oorlogskansen in tweede linie gebruik te kunnen maken van de goed georganiseerde volkswapening tot verdediging van het grondgebied van den staat of wel van hen, die evenals Zwitserland minder aan een onverwachten aanval blootstaan. Het verliest echter veel van zijn waarde, wanneer men zich al dadelijk, dikwerf met opoffering van een groot deel van het vaderland, tot de verdediging moet bepalen; dan toch dient een zoodanige organisatie te worden aangenomen, dat men zoodra mogelijk en *dus nog vóór dat de vijand dezen maatregel kan verlammen*, de beschikking hebbe over een groot deel van de weerbare bevolking van het Rijk. Doet men dit niet, dan mist men den tijd om de volkswapening, hoe goed dan ook georganiseerd al dadelijk aan den strijd te doen deelnemen, terwijl later de bezetting van een deel van het land dit optreden grootendeels verbiedt. Vandaar dan ook dat het Zwitsersche stelsel, waarin het beginsel der georganiseerde volkswapening in den uitgebreidsten zin is weggelegd, voor ons land niet geschikt zou zijn, omdat het in de toepassing een te langdurige voorbereiding eischt.

In de eerste plaats moeten wij kunnen beschikken over een krachtig *leger*, gereed om aan den eersten stoot het hoofd te bieden en bestaande uit goed geoefende en gedisciplineerde troepen; naast dat leger zijn noodig *bezettingstroepen*, aan wie even hoge eischen zullen worden gesteld en wier vorming dus eveneens *in* het leger moet worden voorbereid. In de tweede plaats

eischt de tegenwoordige oorlogvoering voorziening in de geregelde *aanvulling* door middel van *aanvullingstroepen* en eindelijk een *reserve*, landweer, schutterij, landstorm of hoe dan ook genoemd, doch gevormd door manschappen, die, behoorlijk geoefend, gewapend en geëncadreerd, het overige gewapende deel des volks — volkswapening — vertegenwoordigt.

Omtrent de noodzakelijkheid van een *leger*, gevormd door veld- en bezettingstroepen, bestaat ten onzent gelukkig weinig verschil van gevoelen, ook al verschillen de inzichten omtrent de sterkte van dat leger belangrijk. Veel meer niteenlopend zijn de denkbeelden omtrent de *legerreserve*, die in zekeren zin door het begrip van volkswapening gevormd, naar het gevoelen van den een haar grondslag moet vinden *in* het leger, dat de gelegenheid biedt om het volk te oefenen, later te wapenen, bij den ander *buiten* dat leger in het leven moet worden geroepen. Natuurlijk kan aan deze reserve een meerdere of mindere uitbreiding worden gegeven en vertegenwoordigt het begrip: landstorm, in den regel de geheele weerbare bevolking. Dien strijd vinden wij terug in den boezem der Staatscommissie ingesteld bij Koninklijk besluit van 10 Juni 1888 tot voorbereiding der wettelijke regeling van den militairen dienstplicht. Als een groot voorstander van de georganiseerde volkswapening deed zich daarin de sedert overleden oud-Minister Generaal Renterken, die in zijn zaakrijk door twee zijner medeleden mede onderteeekend rapport aan den Koning, in de eerste plaats het denkbeeld bestrijdt, dat dienst en oefening *in* het leger in tijd van vrede volstrekt noodig zijn voor *al* de troepen, die aan de verdediging des vaderlands zullen deelnemen. Naar de meening dier leden is de verdedigende taak, die aan een groot deel van ons leger bij de landsdefensie zal worden opgedragen niet zoo moeilijk aan te leeren, dat zij, deel uitmakende eener goed georganiseerde volkswapening, alzoo *buiten* het leger, bij een goede leiding der oefeningen, onmogelijk voldoende kennis en bedrevenheid zouden kunnen verkrijgen tot het vervullen der taak, die hen bij de verdediging des vaderlands zal wachten. Ongetwijfeld zoo wordt gezegd, zal tot het voeren van een hardnekkige verdediging ook van *deze* troepen niet minder

vaderlandsliefde, moed, zelfverloochening, volharding, plichtgevoel en tucht worden gevorderd dan van de troepen van het veldleger, doch het bezit dier moreele hoedanigheid hangt niet af van een korter of langer verblijf in het leger in tijd van vrede, maar van de zedelijke waarde des volks, dat is van de volksopvoeding, zoowel godsdienstig als maatschappelijk.

Als volkswapening worden door de voorstellers *niet* gewenscht de tegenwoordige schutterijen, wat *wel* gewenscht wordt, werd niet in het rapport gepubliceerd, alleen vindt men aangeteekend dat een toekomstige volkswapening onder het beheer en de leiding van het Departement van Oorlog zal moeten staan, ten einde haar een goede organisatie te doen verkrijgen, een samenhangend geheel te doen vormen, voldoende militaire opleiding te doen geven en tevens een goede en onmisbare samenwerking tusschen haar en het leger te bekomen.

Naar het mij voorkomt omvatten de eischen van dezen algemeenen *oefenplicht* zooveel en zullen ongetwijfeld zulke hooge kosten verbonden zijn aan dit nog altijd gebrekkige hulpmiddel, dat geen aarzeling kan bestaan tusschen dit stelsel en dat van het overige deel der commissie, dat *dienstplicht* stelt boven *oefenplicht*. Mochten de voorstellers er al in kunnen slagen en wij mogen dit niet betwijfelen, dat er mogelijkheid bestaat om langs den door hen aanbevolen weg van den oefenplicht, het leger in tijd van nood te kunnen versterken, geenszins zullen zij er in slagen om tegenover het meerendeel der natie het denkbeeld te vestigen dat deze oefenplicht boven dienstplicht te verkiezen is.

Terecht gaat de groote meerderheid van de Staatscommissie uit van de grondgedachte dat ook zelfs door de georganiseerde volkswapening geen deugdelijke krijgsmacht zal worden verkregen. «Zeker», zegt die meerderheid, «achten wij het mogelijk, «zoodanige wettelijke bepalingen te maken, dat een aantal ge-
«breken, die thans onze schutterij aankleven, verdwijnen of al-
«thans verminderen: het aantal verplichte oefeningsuren kan
«worden uitgebreid, hoogere eischen kunnen worden gesteld
«aan kader en officieren; men kan trachten betere instructeurs
«te verkrijgen, maar nooit, welke bepalingen men ook moge
«maken, zal de militaire oefening en opleiding bij een *volks-*

«wapening gelijke waarde hebben met die, verkregen door eenige maanden verblijf in het leger, alwaar de soldaat bijna aanhoudend onder het oog zijner superieuren is en zijn aandacht uitsluitend kan bepalen bij zijn vorming.

«Ook zal de handhaving der krijgstuicht bij de volkswapening, zelfs gedurende de oefening, altijd op groote bezwaren stuiten, «daar het niet wel aan zal gaan hen, die daarvan deel uitmaken, in vreedestijd onder de krijgswetten te plaatsen. Voegt men daarbij, dat het verkrijgen van geschikte officieren en kader en van de benoodigde instructeurs hoogst moeilijk zou wezen; dat het ter beschikking stellen van voldoende oefenings-terreinen en schietbanen in verschillende gemeenten met groote bezwaren zou gepaard gaan; dat de druk op de bevolking, althans wanneer oefeningen van eenige beteekenis door een ieder gedurende een reeks van jaren worden gehouden, zeer groot zou zijn, terwijl het op een groot deel van het platteland, wegens de verspreide bevolking toch onmogelijk zou wezen de noodige oefening te houden, dan meent de commissie, dat voldoende redenen zijn gegeven, waarom het vormen eener aldus georganiseerde volkswapening niet kan worden aanbevolen.»

Dit standpunt acht ik het juiste, het leger moet de oefenschool blijven voor de militaire opleiding van het volk. Dat daarbij ook in de eerste plaats rekening zal moeten gehouden worden met de geldmiddelen van den staat, ligt voor de hand. Onmogelijk zal het zijn om alle dienstplichtigen op dezelfde degelijke wijze te vormen; steeds zal het noodig zijn een gedeelte vrij te stellen van den werkelijken dienst en dit te bestemmen voor de aanvulling; zoo mogelijk zal dit deel aan een beperkten oefeningstijd moeten worden onderworpen. De legerreserve zal moeten worden gevormd door hen, die in dat leger zijn geoefend, ingedeeld op de wijze door de wet te bepalen en dienstplichtig voor een aantal jaren evenredig aan de noodzakelijke eischen voor de sterkte dier reserve. De mogelijkheid dat langs dien weg nog een aantal ongeoeffenden of weinig geoeffenden beschikbaar blijven, mag niet worden ontkend, voor zooveel mogelijk hoopt men die oefening *tijdens* den oorlog te

kunnen verkrijgen, doch dit behoort tot de vrome wenschen. Dit bezwaar is echter niet overwegend, het is niet de hoeveelheid doch wel de hoedanigheid der massa, die den doorslag geeft en de degelijkheid der opleiding, dit staat bij mij vast, ligt bij het leger. Het zou mij niet moeilijk vallen, om tal van kundige mannen tot getuigen in deze zaak op te roepen, dit zou mij echter te ver voeren, bovendien was het mijn doel in het bijzonder te wijzen op de gevaren der *geïmproviseerde* volkswapening. Welke de oplossing intusschen ook moge zijn, hetzij dienstplicht, hetzij oefenplicht, lettende op hetgeen de historie ons leert, is van deze plaats de waarschuwing gerechtvaardigd, dat men elke luchthartigheid verbanne, dat men begripe hoe ons zelfstandig volksbestaan samenhangt met onze weerbaarheid, die een nationale, geen partijzaak moet zijn en blijven en waaraan ieder verplicht is het zijne bij te dragen.

Te midden van den strijd, die naarmate de beslissing nadert, met toenemende felheid wordt gestreden, staat nu en dan het leger en in het bijzonder het daarmede verbonden kazerneleven bloot aan geheel onverdiende verwijten. In stede van het te beschouwen als een eervollen plicht om in het leger te dienen, wordt het door velen beschouwd als de grondslag van maatschappelijk en zedelijk bederf. Is het mij gelukt, heden avond de militaire verdiensten van het leger tegenover de geïmproviseerde volkswapening in het licht te stellen, dan is het naar ik vertrouw in uw oog gerechtvaardigd, wanneer ik van deze plaats met kracht protesteer tegen de aantijgingen waaraan nu en dan in woord of geschrift, officieren en kader als opleiders van dat leger blootstaan.

Verdediging tegen den laster is onnoodig en doelloos, ons betaamt alleen een waardig protest. Bij een Fransch schrijver (1) ontmoette ik naar aanleiding van hetzelfde onderwerp, de navolgende zinsneden, die ik mij veroorloof tot besluit aan te halen.

«Wanneer het een grooten oorlog geldt, wanneer men strijden moet tegen een krachtig georganiseerden vijand, is het de meest beklagenswaardige illusie van een blind patriotisme,

(1) de Civry. Les armées improvisées. Paris, 1882.

«wanneer men gelooft dat men de legers versterkt door de vermeerdering van het aantal, door pas geworven, gerekruteerde troepen en vrijwilligers-korpsen.

«Op het onverwachts legioenen te vormen, was misschien goed in den tijd, toen de individueele moed alles was, en het gebruik van de wapens als vanzelf werd geleerd, thans is dit niet meer het geval. De oorlogskunst heeft zich opgewerkt tot de hoogte van, zij heeft zich werkelijk gevormd tot een wetenschap, die door meer en meer volmaakte werktuigen wordt gediend en van welker juist gebruik nog veel meer afhangt, dan van de geestdrift der troepen.

«In meer dan één geval wordt van het individu een zelfstandig optreden geëischt: de wijze van dit optreden wordt eensdeels beheerscht door den persoonlijken moed, anderdeels echter door de militaire ontwikkeling. In den hedendaagschen strijd wordt echter van den soldaat veel geëischt, hij moet zijn plicht weten te doen met opoffering van zijn individualiteit. «Om al deze eigenschappen te ontwikkelen, om aan de eischen en behoeften van de tegenwoordige oorlogen te voldoen, zal het voornaamste element: de *tijd*, moeten worden verschaft. «*Tijd* voor de militaire opvoeding, de ernstige strenge opvoeding, die behalve het technisch onderricht, den degelijken geest van opoffering, zelfverloochening en gehoorzaamheid ontwikkelt, als een eerste voorwaarde om de manschappen met zekerheid te kunnen leiden in den hevigen strijd, waarin men het leven telt als niets en waarin alleen aan de liefde voor het vaderland wordt gedacht.

«Intusschen zal hij, die het hart op de rechte plaats heeft, zich met dapperheid kunnen verdedigen, wellicht één, twee dagen, doch dit zal uitzondering zijn en hij zal slechts in werkelijkheid soldaat worden na een reeks van dagen in kamp of chambrée te hebben doorgebracht. Daar wenen de geest en het lichaam zich aan de zware plichten, aan die onophoudelijke eischen, aan die kolossale vermoeienissen, waarnit het militaire leven bestaat. Daar waardeert men het gewicht van die schijnbare nietigheden, die dikwerf den burger doen lachen, maar waaraan het geheel een onberekenbare kracht ontleent

«van weerstand en samenhang. Daar leert men de wetten van
 «de militaire eer, den eeredienst van het vaandel, de liefde voor
 «zijn wapen, de trouw aan den eed en de waarheid van het
 «schoone gedicht van Ponsard : *Le mépris de la mort est l'honneur*
 «de la vie. Vandaar straalt die korpsgeest uit, die in één bundel
 «den wil van zoovelen vereenigt en onderwerpt aan het gezag
 «van één enkele — den meerdere ! Daar, in dien grooten familie-
 «kring, leven de herinneringen aan vroegere heldendaden voort,
 «de ouderen onderrichten de jongeren, zij verhalen hen van
 «de verheven daden van hen, die niet meer zijn. De nieuwe-
 «ling, die dien kring binnentreedt, gevoelt zich weldra beziel-
 «door dit edele contagium van toewijding en vaderlandsliefde
 «en hij vereenzelvigt zich weldra met het schoone devies : *Voor*
«vorst en vaderland.

«Daar gewent zich de soldaat om zonder nijd te strijden, om
 «zonder ijverzucht te overwinnen en steeds plicht en zelfver-
 «loochening voor oogen te zien. Is eenmaal dat geleerd, dan
 «kan uit dergelijke elementen een deugdelijk leger worden
 «samengesteld.»

Moge dat beeld ook het beeld der toekomst zijn en blijven
 voor ons leger !

Ik heb gezegd.

De VOORZITTER : Mijne Heeren ! Ik geloof de tolk te zijn
 van alle aanwezigen wanneer ik den heer De Vlaming hartelijk
 dank zeg voor zijne doorwerkte en goed doordachte voordracht
 van heden avond. De heer De Vlaming heeft ons aan de hand
 der geschiedenis van de laatste honderd jaren gewichtige ge-
 zichtspunten geopend, meer bijzonder wat betreft de quaestie
 van de volkswapeningen. Hij heeft ons geleerd, dat geïmprovi-
 seerde legers niet veel beteekenen, al moge het waar zijn, dat
 o. m. in Frankrijk toen daar geen geregeld leger meer was, de
 geïmproviseerde legers veel hebben gedaan, wat ons achting
 afdwingt.

Het onderwerp, door den heer De Vlaming behandeld, is
 bijzonder van belang voor ons land in de tegenwoordige om-
 standigheden en zeer zeker zullen allen met dien spreker over-

tuigd zijn, dat het nu vooral zaak is te komen tot eene leger-organisatie, waardoor wij zullen kunnen verkrijgen een goed, degelijk geoefend, en aan krijgstuicht onderworpen leger.

Ik open thans de gelegenheid voor de heeren, die aan het debat naar aanleiding van het besprokene wenschen deel te nemen.

De heer De Roo: Mijne Heeren! Na de rede van den heer kapitein De Vlaming over de rol door de geïmproviseerde legers in de krijgsgeschiedenis van den laatsten tijd gespeeld en na de waardeering van 't voor oogen gestelde, door Mijnheer den Voorzitter, zoude het kunnen voorkomen dat het onderwerp heden avond behandeld geen stof tot debat opleverde. Het behoort toch min of meer tot de geschiedenis der krijgswetenschap. In deze vereeniging echter komt het mij voor dat niemand er op tegen kan hebben en allermint de heer kapitein, spreker van dezen avond dat voor zoover de beschikbare tijd het toelaat over enkele punten eene discussie wordt uitgelokt, waar mogelijk een aanvulling geschiedt, een voorstel gedaan waardoor de verhandeling niet alleen met de geschiedenis in betrekking blijft maar ook met de toekomst in betrekking treedt.

De toekomst toch vervult terecht uw aller gedachten. De toekomst van het vaderland zoo nauw aan uwe toekomst verbonden.

De eerste vraag is dan of in de toekomst ook in ons land geïmproviseerde legerkorpsen in functie kunnen en zullen treden.

In militaire landen is daar weinig bezwaar tegen. Ze zijn op meer dan voldoende sterkte in een oogwenk bijeengebracht, gekleed, uitgerust en het jonge leger dribbelt al spoedig het oudere, dat haar gevormd heeft, na, lief en leed, gevaren en ontberingen, eer en roem deellende. Waar komt het geld van daan? In Frankrijk meestal van eenige personages, die eene rol bij de Kriegsgebeurtenissen te vervullen hebben en van vrijwillige giften van vaderlandslievende en godsdienstige personen, die de aardsche schatten naarmate van deze omstandigheden uit een goed oogpunt aanwenden. De officieren zijn in vredestijd benoemd, het grootste gedeelte van het kader daargesteld.

In andere landen, zooals onlangs in Portugal, geschiedt dit dikwerf bij inschrijvingen en eerst als de nood aan den man komt, wat natuurlijk minder doelmatig is. — Het gewone veroordeel tegen die corpsen is voor een groot deel ongegrond. Deze corpsen, schier altijd en sous-ordres van een der hoofd-bevelhebbers dienende, als Garibaldi te Dijon onder Bourbaki; de vrijwilligers van de Vendée en Bretagne aangevoerd door de generaals Charrette en de Cathelineau, deel uitmakende van het legerkorps van Mac-Mahon, zijn niet verantwoordelijk voor de begane fouten van de bevelhebbers en chef, evenmin voor die van de regeering van hun land, maar dat ze wisten te strijden en pal te staan en zich op te offeren, daarvan getuigt zoowel het Vogesische gebergte, waar Garibaldi meermalen de Duitsche legerkorpsen geducht in 't nauw bracht, zoowel als Patoy waar het grootste gedeelte der vrijwillige zouaven op het slagveld bleef.

Bepaaldelijk in Frankrijk, waar de volksleider Gambetta niets van krijgskunde afwetende, alles wilde besturen, kan met zekerheid de schuld van nederlagen van menigen generaal op hem geworpen worden. Generaal d'Aurelles de Paladines na de overwinning bij Coulmiers, bij Orleans een goed verdedigingsplan met daarop gevolgd aanval tegen 't insluitings-leger van Parijs voor oogen hebbende, wordt gedwarsboomd door Gambetta, die hem beveelt terstond aan te vallen, alsof het van zelf sprak dat overwinningen zoo maar gekommandeerd konden worden en toen hij, generaal d'Aurelles, niet kunnende slagen, verslagen werd, zette Gambetta hem terstond als opperbevelhebber af in plaats van zooals ware grootheid en heldenmoed het voorschreven, de schuld op zich zelve te werpen.

De kwestie van gehoorzamen bij beslissende bewegingen is dus een zeer moeilijke en netelige kwestie. Zegt niet dat kan wel elders, maar ten onzent niet voorvallen. Heeft de generaal Knoop, eerlid dezer vereeniging, daarop destijds niet reeds de aandacht gevestigd?

Wat voegde men den koenen De Ruyter in de landsvergadering toe, toen hij aanmerking maakte op eene hem opgedragen zee-expeditie. Of hij op zijn ouden dag bang geworden was? waarop

hij het zoo puntige antwoord gaf: Neen! M. H, maar noode zou 'k de lieve vlag van het vaderland in de waagschaal stellen.

Bij de laatste militaire onderneming in 't Zuiden, die van generaal Bourbaki om zich naar 't Zuiden van Duitschland baan te maken, vinden we als een fout opgegeven dat de troepen slecht gevoed waren en er geen animo bij den aanval was. Aan wie de fout of de fouten? Moeten de officieren bij een assaut niet voorgaan? Genoeg om aan te toonen dat geïmproviseerde corpsen, zonder hartstochtelijkheid beoordeeld, nog zoo slecht niet zijn.

Zijn ze ook in minder bepaald militaire landen bruikbaar en hoe?

In niet bepaald militaire landen als het onze is de wederstand groot.

Niet aan ontbering gewend, in tegendeel een groot deel aan brooddronkenheid zich overgegeven hebbende, velen onder 't volk wel dadelijk het mooie willende grijpen en als een gemakkelijke zegepraal, of alsof zij die behaald hadden bij 't mooie willende zijn, zooals men zoo dikwerf kan waarnemen, maar ongeschikt of liever onwillig om eerst door 't zure heen te bijten, is 't bijna een hopelooze zaak om daarvan in korten tijd iets goeds te maken, vooral als men daarbij in aanmerking neemt dat de vrees voor den dood, zelfs voor gevaar zij 't dan ook in zeer verwijderde toekomst, wel onder allerlei listen en lagen door hen verborgen gehouden wordt, maar zeer verlamvend op de aanwerving werkt. Ook mag wel ter dege overwogen worden hetgeen de generaal Booms in de feestrede als schadelijke uitwerking van verslappende weelde aanmerkt.

Wat zijn de resultaten hier te lande, nitgezonderd van de studentenverenigingen en schoolbataillons, schier onbeduidend. Wel bestaan er scherpshuttersverenigingen, maar hoe weinig leden, hoe weinig oefening, hoe weinig animo. Hoe is 't daarmee in deze militaire stad Breda gesteld?

Toch, Heer Voorzitter, Bestuur en leden, staan we hier voor een *vereischte van het tegenwoordige* dat de toekomst van het verledene afscheidt. *De vorming van een overgangstoestand.*

Twee programma's bestaan er op het oogenblik in hoofdzaak voor legervorming. Het Regeeringsvoorstel met persoonlijken dienstplicht, dat eenige ruimte voor vrijwillige dienstneming laat en het programma Seyffardt dat maar weinig vrijwilligers in de sterkte opneemt en geen andere ruimte voor vrijwilligheid laat dan eene vervroegde vorming, en wat men dus wat de hoofdzaak betreft het Pruisische stelsel zoude kunnen noemen met de daarbij behorende territoriale indeeling.

Beide voorstellen met de goede en kwade zijden kunnen echter eerst na 10 jaren met vrucht werken. Als nu na nieuwe jaar of als de koude voor zachter weder heeft plaats gemaakt, eens een of andere oorlogstoestand zich opdeed. Hoe dan met den volgens velen thans nog weêrloozen toestand gehandeld, om daar direct eenige verbetering in te brengen?

Elementen zijn er te over. In plaats van de oudste lichteningen voor landstorm te bestemmen en de gewone indeeling van vrede-tijd te behouden, zal er op gerekend moeten worden dat het voor kan komen dat de vijand ons geen tijd laat om ons klaar te maken. Want dat is toch maar, het moge onaangenaam en lastig zijn een zwak van den vijand, evenals de verrassingen.

Uit de mannen van 20 tot 50 jaar zal dus wel als overgangstoestand voor een gedeelte van het geheel, iets in den geest van geïmproviseerde legers daargesteld moeten worden. Daartoe voor een overgangstoestand een voorloopig programma op te maken, kwam mij als voorstel nuttig voor, ook bij aanneming van het Regeeringsvoorstel met wijziging van vrijwilligen dienst of bij herziening van het voorstel Seyffardt dat ook wel goede punten heeft, maar met de 10 vrijwilligers per compagnie niets goeds zal kunnen uitwerken.

De conscriptie moet zoo geleid worden, dat ze *mettertijd* in naam blijft bestaan, maar met der daad plaats maakt voor vrijwillige dienstneming.

Eene herinnering ten slotte.

Dat is aan de noodzakelijkheid dat geïmproviseerde corpsen vooral als ze niet groot in getalsterkte zijn, met het Gouvernement in verbinding zijn maar ook daardoor erkend worden

om niet het minder aangename lot te ondergaan van als vrijbuiters behandeld te worden, waarop anders een of andere vijand recht zoude hebben en waartegen niets te doen zoude vallen. En dan een aanmaning om heden ten dage bij den strijd tusschen traktaten en volkenrecht het wereldberoemde werk van onzen landgenoot Hugo Grotius (1625) «De jure belli et pacis», dat in alle landen geraadpleegd wordt, goed te bestudeeren, drie deelen uitmakende: den oorlog in abstracto, de oorzaken die tot oorlog verplichten en 't verkrijgen van de midelen dien te voeren en over de plichten en rechten der vijanden en tot hoeverre de vijandelijkheden kunnen gaan. Het is het voltooide gebouw van oorlogsrecht en noch vroeger noch later overtroffen.

Om eenmaal tot eene definitieve oplossing der levende strijdkrachten te geraken, zal misschien wel een meer direkte tusschenkomst, dan tot heden mogelijk was, van deze vereeniging noodzakelijk zijn.

Het kazerneleven moet nog door betere kazernen zeer verbeterd worden, ook met bibliotheken voor soldaten en officieren, wachtkamers enz.; het nachtleger op geheel anderen voet ingericht worden, de kleeding of uniform herzien, het medenemen van patronen geregeld enz. *eer dat de partij der Nederlandsche Katholieken haar tegenzin laat varen.* Hoe is 't met deze oppositie waarmede men ernstig rekening moet houden? Grieven dienen erkend te worden. Maar het verwondert mij dat hier te lande van de Katholieke zijde niet een voorstel tot vrijwillige wapening uitgaat, zooals in Frankrijk waar de Katholieken uitstekende korpsen vormen. Bij een dier korpsen heb ik met veel voldoening in 1871 (aanvaug) medegediend, namelijk in het korps van den Katholieken Koning, Graaf de Chambord, aangevoerd door den Generaal de Cathelineau. Ten onzent blijft het maar bij 't schermutselen tusschen behoud van plaatsvervanging en afschaffing, waar, hoewel ernstige grieven als bovengenoemd bestaan, veel woordenspel bijkomt.

Bij goed willen is een overeenkomst zeer wel mogelijk, ik kan dan ook niet goed meêgaan met alles, wat die Nederlandsche Katholieken voorstellen, en keur met den Generaal Booms de

houding van den afgevaardigden volksleider Schaepman ten zeerste af. Men dient zich hier op kerkelijk terrein en niet zoozeer op het terrein van enkele Katholieken te stellen, die wel willen strijden als de nood aan den man komt, maar niets van zich voor te bereiden laten hooren. De Katholieke inrichtingen van militair tehuis bewijzen dat de Kerk de goede zaak van landsverdediging steunt. Daarenboven wat wordt er tegenwoordig niet geklaagd door de Heeren pastoors enz. over de slechte jongelingschap, die noch pastoors noch politie, niets meer vreezen. Deze een ballast der maatschappij zouden zeker bij het soldatenleven eene betere opvoeding verkrijgen. Overigens stellen bijna alle regeeringen afschaffing van plaatsvervanging als eene ten minste tijdelijke noodzakelijkheid; komen daarbij vrijstellingen en *voorwaardelijke vrijstellingen* met beloften van verbetering van 't krijgswezen, dan zoude men misschien wel tot eene overeenstemming geraken. Moge in 't belang van 's lands verdediging een en ander spoedig plaats vinden.

De heer DE VLAMING. De vergadering zal zeer zeker met belangstelling de beschouwingen van den heer de Roo hebben gevolgd. Doch hoe goed diens bedoelingen ook mochten zijn, meen ik toch dat het beter zal wezen hem niet te volgen op het ruime veld door hem betreden. Het ligt bovendien buiten mijn bestek om die beschouwingen op den voet te volgen, daar ik mij alleen heb willen bepalen tot het gebied der geïmproviseerde volkswapening. Daartegen heb ik willen waarschuwen en in het bijzonder voor een klein land als het onze, dat steeds gereed moet wezen om dadelijk te kunnen handelen en waarvoor de tijd veel te kort zal wezen om aan eene volkswapening te denken.

En heeft nu het gebeurde in 1870 den heer de Roo soms tot eene andere opvatting gebracht, dan meen ik daartegen toch op dit oogenblik niet meer te moeten opkomen. Wij zouden ons alsdan moeten bewegen op het gebied van de vrijwillige korpsen van Garibaldi e. a. en dit zou even weinig nut opleveren als het ons te ver zou voeren.

Wat verder de heer de Roo gezegd heeft omtrent de toe-

komst van ons leger, zou heter op zijn plaats zijn, wanneer het stelsel van den heer Seyffardt hier besproken moest worden. Doch ik meen dat op dit vergevorderd uur dit wel kan worden nagelaten.

De heer DOMMERS. Het is niet om in discussie te treden naar aanleiding van hetgeen de heer De Vlaming gezegd heeft, dat ik een oogenblik het woord heb gevraagd. Ik heb echter gemeend dat ik mij mocht vergunnen een oogenblik het woord te voeren om als tolk dezer vergadering — en ik meen te mogen aannemen, dat ik mij deze vrijheid veroorlooven mag — op te treden ten einde onzen dank, onzen warmen dank, te betuigen aan het bestuur dezer Vereeniging, dat het weder Breda voor het houden eener vergadering heeft gekozen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen te mogen zeggen, dat het garnizoen van Breda dit op hoogen prijs stelt, te meer waar het bestuur wel verplicht is geweest zich daarvoor in dit barre jaargetijde op reis te begeven.

Ik hoop dat deze vergadering door meerdere moge gevolgd worden, en dat Breda dan weder het voorrecht mag hebben dat de kens op deze stad zal vallen, waarbij ik de verzekering kan geven, ook namens al de officieren hier in garnizoen, dat wij van harte toejuichen het nuttig streven van deze Vereeniging. Daarom nogmaals onzen welgemeenden dank voor dezen avond.

(algemeene toejuiching.)

De VOORZITTER. Ook namens mijne medebestuurders zeg ik den heer Dommers hartelijk dank voor de waardeerende woorden, die hij wel tot ons heeft willen richten. Ik verzeker hem, dat wij de belangstelling van Breda steeds op hoogen prijs stellen en gaarne zal ik bij het bestuur zijn verlangen overbrengen, daar het ons ook altijd zeer aangenaam is in Breda de belangen, die wij voorstaan, te kunnen bespreken.

Wanneer thans niemand meer het woord verlangt, dan sluit ik de vergadering.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

